

Dansk friluftsliv i det 21. århundrede

- Perspektiv på udviklingen i dansk friluftsliv

Afsluttende artikel med baggrund, diskussion og konklusioner

Søren Andkjær
Idræt, Fysisk Aktivitet og Pædagogik (IFAP)
Inst. for Idræt & Biomekanik SDU

Projektet er støttet af:
Friluftsrådet og DGI-Forskning

INTRODUKTION

Et typisk eksempel på dansk friluftsliv er højskolegruppen på kajaktur langs kysten eller på skitur over fjeldet i en lille gruppe med læreren som vejleder. Det enkle liv i naturen, fællesskabet og miljøbevidstheden indgår som centrale elementer i den pædagogiske strategi. Den praktiske formidling sker via en lærerrolle og en pædagogik, hvor deltagernes ansvarlighed og medbestemmelse er centrale mål. Naturen er i centrum, roen og refleksionen ses som centrale værdier, samtidigt med at sikkerhed og tur efter evne er forudsætningen for den positive oplevelse.

Et andet eksempel på friluftsliv i Danmark er medarbejdergruppen eller gruppen af belastede unge på udfordringstur i naturen. Aktiviteterne er risikobetonede: klatring, fosspadling eller offpiste-skiing¹, og fokus er rettet mod den individuelle oplevelse eller overskridelsen af personlige grænser. Aktiviteterne tilbydes typisk i form af ture eller kurser organiseret af private kommercielle firmaer. Formidlingen sker via instruktion, og naturen ses primært som en smuk og fascinerende kulisse. Begreber hentes ofte fra den engelsk-amerikanske tradition for outdoor²: det ekstreme, teambuilding, adventure, mountainering, explorer m.m.

De to eksempler illustrerer spændvidden eller mangfoldigheden i dansk friluftsliv. I begge eksempler vil vi karakterisere praksis som en form for friluftsliv. Det er imidlertid åbenbart, at der er meget stor forskel på de to former for naturpraksis. Der er tale om forskellige mål og motiver (og dermed værdier) med aktiviteten. Der er tale om forskellige målgrupper, pædagogiske arbejdsformer og organisatoriske settings (Dietrich 2002), ligesom det er åbenbart, at der er forskel på den konkrete praksis.

For en udenforstående betragter kan de to eksempler synes ens, men på en række områder adskiller de sig radikalt fra hinanden (Olwig 1995). Alligevel betegner vi begge praksisformer som friluftsliv.

Målet med forskningsprojektet *Dansk Friluftsliv i det 21. århundrede – pædagogik og perspektiver* er at undersøge og diskutere udviklingen i friluftsliv i Danmark gennem de sidste 30-40 år samt reflektere over en fremtidig udvikling.

Det er vigtigt at understrege, at hensigten ikke er at diskutere eller fastslå, hvad der er rigtigt eller forkert friluftsliv³. Det er derimod

---

¹ En stor del af dansk friluftsliv foregår i f.eks. Sverige eller Norge – netop for at få muligheder for mere risikobetonede aktiviteter som foss-sejlsads, skiløb, huleklatring m.m.

² Den engelsk-amerikanske outdoor-tradition findes beskrevet hos eksempelvis Evert (Evert 1989)

³ Spørgsmålet har været aktuelt i den pædagogiske debat, jvf. bl.a. debatten, som har været ført i Dansk forum for Natur- og Friluftsliv. Jvf. tidsskriftet *Dansk Friluftsliv i 1980'erne* samt Berg Sørensen 1997

intentionen at formidle et billede af mangfoldigheden i dansk friluftsliv samt give en forståelse for de forskellige arbejdsformer, pædagogiske mål og værdier, som kan ses inden for friluftsliv i dag.

Debatten om mål og midler i friluftsliv er ikke mindre aktuel i dag end tidligere. Det er fortsat nødvendigt med en pædagogisk diskussion af friluftsliv bl.a. for:

- at forstå fænomenet friluftsliv i en samfundsmæssig-kulturel sammenhæng (hvorfor og hvordan dyrkes friluftsliv?)
- at kunne vurdere politiske forhold, dvs. primært naturforvaltningen, som har betydning for friluftsliv, f.eks. adgangsforhold (hvordan administrere?)
- at kunne udvikle fagområdet pædagogisk (hvordan tilrettelægge og organisere?)

Denne artikel tjener som afsluttende opsamling på projektet efter en række kortere artikler (Andkjær 2001, 2002, 2003, 2004).

Friluftsliv ses i udgangspunktet som et kulturelt fænomen – en kulturel konstruktion, som konstant ændres og udvikler sig (Pedersen 1999, Kaltenborn 1993). Friluftsliv, som kulturelt fænomen, fortæller om og reflekterer en kulturs opfattelse af og forhold til naturen. Der findes ingen universel forståelse eller definition, som dækker fænomenet. Det er på denne måde et bredt begreb om friluftsliv, som tages i anvendelse (Friluftsrådet 1997).

Begrebet om pædagogisk friluftsliv henviser til friluftsliv praktiseret i en (pædagogisk) kontekst med en (mere eller mindre bevidst) pædagogisk hensigt og med en eller flere (pædagogisk) ansvarlige.

Udviklingen i friluftsliv

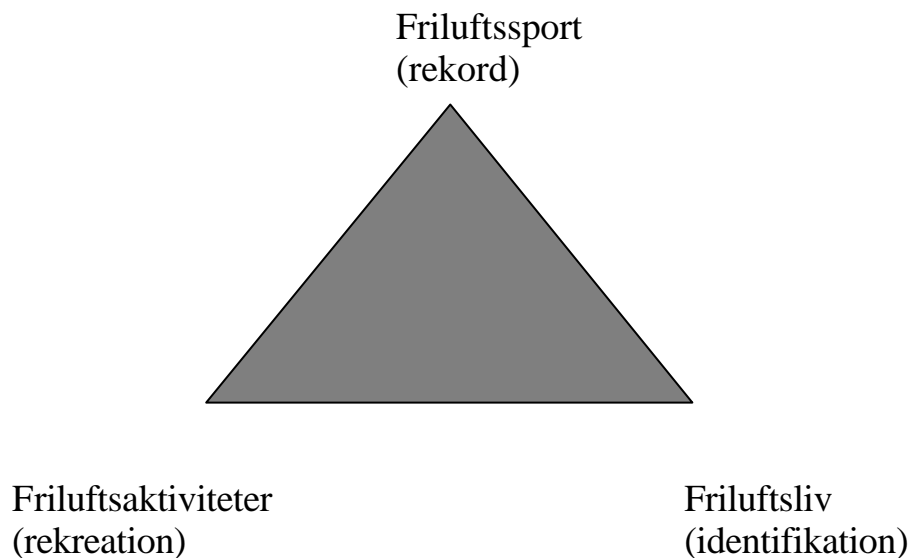
Set i historisk perspektiv kan den store interesse for naturen i dag forstås som et resultat af den tredje grønne bølge med øget fokus på aktiviteter i naturen og med et overvejende helhedsorienteret syn på naturen (Eichberg 1986, 2002).

Fra omkring 1970 øges interessen for natur og miljø med bl.a. produktionskollektiver på landet, ølejr, jogging, aktiv ferie og miljøpolitiske organisationer. Vi ser en lang række forskellige bevægelser og initiativer, som kendetegnes ved, at naturen sættes i centrum og tematiseres. Energikrisen og den miljømæssige trussel kan ses som et centralt og måske grundlæggende element i udviklingen af den tredje grønne bølge.

Inden for den pædagogiske verden ses fra omkring 1970 et stigende antal kurser, ture og projekter med friluftsliv samt natur og miljø som tema. Udviklingen startede bl.a. med forsøg og mindre projekter på efterskoler, højskoler og i ungdomsskolen.

Inspirationen til det pædagogiske friluftsliv blev i starten primært hentet i Norge og Sverige, og fagområdet friluftsliv blev typisk knyttet til en forståelse af begrebet, som kan illustreres ved hjælp af trekantmodellen (Edinger 1997):

Figur 1.

Modellen er inspireret af trialektik-tanken om idrættens form og struktur (Eichberg 1988). Ideen er, at aktiviteter i naturen kan opdeles i 3 forskellige retninger: friluftssport, friluftsturisme og friluftsliv.

Modellen bygger på en forestilling om, at der eksisterer 3 forskellige tilgange til og motiver for aktivitet i naturen: rekord, rekreation og identifikation. Som en konsekvens heraf ses 3 forskellige relationer til naturen: mod, i og med naturen.

Fremstillingen af trekantmodellen skal ses som et led i arbejdet med at afgrænse og forstå friluftsliv som et eget fagområde og samtidigt afgrænse det i forhold til f.eks. feltbiologi, idræt, turisme m.m.

Karakteristikken af friluftslivet er flg.:

- identifikationen med naturen
- det holistiske – friluftsliv rummer og integrerer indfaldsvinkler fra både natur (miljølære), kultur (kulturhistorie) og menneske (social og personlig udvikling)
- det enkle liv - i friluftslivet ligger implicit et miljømæssigt og økopædagogisk perspektiv

Edingers trekantmodel kan ses i sammenhæng med udviklingen i det nordiske friluftsliv og som udtryk for en (dansk) normativ og (til en vis grad) dogmatisk friluftsliv-forståelse. Kun det ene ”ben”, friluftsliv, forstås i sagens natur som ”rigtigt” friluftsliv.

Trekantmodellen har haft stor betydning for udviklingen af det pædagogiske friluftsliv på bl.a. høj- og efterskoler igennem 70'erne og 80'erne. (Troelsen 1999, 2001, Berg Sørensen 1997)

Friluftsliv i Norden har gennem de seneste ca. 30 år ændret karakter. Fra at være en uformel, uorganiseret og ofte spontan eller traditionsbestemt fritidsaktivitet, ses friluftsliv i dag i højere grad som et produkt på markedet eller som et pædagogisk redskab i uddannelse eller behandling.

Inden for de sidste 10-15 år er der dukket en række nye aktiviteter op, og vi ser nye måder at organisere sig på samt ikke mindst nye (pædagogiske) mål og motiver for at praktisere friluftsliv. Det synes derfor ikke længere muligt at forklare dynamikken og mangfoldigheden i friluftsliv ud fra trekant-figuren (Andkjær 2002).

Hvordan skal vi f.eks. forstå den meget forskellige brug af friluftsliv i pædagogiske sammenhænge til terapi, personlig udvikling eller teambuilding m.m.? På samme måde ses de mere ekstreme aktiviteter i naturen som et nyt fænomen, der kræver en nærmere undersøgelse og forklaring.

Udviklingen inden for de sidste ca. 30 år i dansk friluftsliv kan karakteriseres som 3 faser (Andkjær 1995):

- pionerfasen
- etableringsfasen
- institutionaliseringsfasen

I dag taler vi om friluftslivets pædagogisering og institutionalisering (Andkjær 2001, 2002, Tordsson 2000, 2003), hvor friluftsliv er blevet et fast element i skolesystemet og de højere uddannelser, samtidigt med at der inden for idrætsverdenen, behandlingssystemet samt ikke mindst turistindustrien er kommet langt større fokus på aktiviteter i naturen.

Problemet er imidlertid, at der i Danmark findes meget sparsom forskning på området. Dette står i skarp kontrast dels til omfanget af holdninger og myter i forhold til friluftsliv, og dels til den udbredelse og betydning friluftsliv har fået gennem perioden.

Relevante spørgsmål i denne forbindelse er:

- Hvordan er udviklingen i friluftsliv i Danmark forløbet?
- Hvem dyrker friluftsliv – hvor og hvordan?
- Hvad har udviklingen betydet for pædagogikken og for værdierne?
- Hvilke former for friluftsliv findes i Danmark i dag?
- Hvordan vil udviklingen fortsætte?

Forestillinger om fremtidens friluftsliv

Der findes efterhånden en del forskning og udviklingsarbejde, som peger imod ændringer i friluftslivet. Her skal kort redegøres for typiske eksempler på positioner og holdninger i forhold til fremtidens friluftsliv.

3 forskellige stile i friluftsliv

Brugge og Sandell skitserer 3 forskellige stile inden for friluftsliv (Brugge, 1999). Kriterierne for at skelne er perspektivet på landskabet, naturen og samfundsudviklingen samt den rolle aktørerne selv spiller i forhold til naturen/landskabet.

Der skelnes mellem friluftsliv med:

- dominansstil
- aktiv tilpasning ("anpassning")
- passiv tilpasning

Friluftsliv praktiseret ud fra dominansstilen sætter aktiviteten i fokus, og ambitionen er (til en vis grad) at dominere og beherske naturen. Konsekvensen er bl.a., at landskabet betragtes som en produktionsenhed, der kan ændres og omformes. Friluftsliv handler om oplevelser evt. med konkurrenceelementer og ofte om ekstreme aktiviteter.

I den "aktiva anpassningsstil" tilpasser man sig naturen og landskabet, men udøver også en (aktiv) påvirkning i form af f.eks. håndværk, fiskeri og jagt.

Idealet i "den passiva anpassningsstil" er at tilpasse sig naturen uden at påvirke den overhovedet. Det handler her om en (passiv) betragter-rolle i forhold til naturen, og stilen kan kædes sammen med tanker om fredning og naturreservater.

Det centrale i tanken om de 3 stilarter er motivationen for naturaktivitet samt ikke mindst forholdet til naturen og landskabet. Det er interessant, at alle 3 retninger hører under begrebet friluftsliv⁴.

De tre stile i friluftsliv illustrerer vores komplicerede forhold til naturen. Forfatterne opstiller en vision for vore ønsker om fremtidens friluftsliv og fremtidens landskab. Set i en pædagogisk sammenhæng handler det om at arbejde frem mod et mere bevidst friluftsliv og et mere bevidst liv⁵. Der lægges dog vægt på, at man kan "spela på hela det registrer som de olika friluftsstilarna innebar".

Populært sagt kan det vel siges, at den pædagogiske dagsorden handler om at kunne rumme og formidle alle aspekter af friluftsliv – men arbejde bevidst hen imod den del af friluftslivet, som handler om bevidsthed i forhold til natur og samfund.

3 udviklingstendenser

---

⁴ Dette ville ikke være tilfældet – med spec. dominansstilartern – hvis udgangspunktet var trekantmodellen eller det nordiske friluftsliv.

⁵ Her ses en klar reference til den nordiske tradition – med miljøbevidstheden som centralt omdrejningspunkt.

Bischoff ser 3 udviklingstendenser i moderne friluftsliv (Bischoff 2000):

- præstationsorienterede aktiviteter
- nostalgiske aktiviteter
- motoriserede aktiviteter

I de præstationsorienterede aktiviteter er den kropslige præstation i fokus. Det handler ikke nødvendigvis om at konkurrere mod andre, men i højere grad om at udvikle egne evner og kunne præstere eller mestre en aktivitet i naturen. Eksempler på præstationsorienterede aktiviteter er forskellige former for surf (kite-, bølge-, kajak-).

I Nostalgiske aktiviteter er fokus på traditionelle kulturtraditioner, aktiviteter, oprindelige materialer og teknikker. Vi ser eksempelvis udviklingen i den store interesse for oprindelige brugsbåde (smakkejoller, råsejlsbåde, vikingskibe m.m.)

Med motoriserede aktiviteter handler det om fart og spænding med brug af vandscootere, wakeboards, jetbåde m.m.

Bischoff diskuterer, hvorvidt de tre typer aktivitet falder ind under friluftsbegrebet. De nye motoriserede aktiviteter ses som værende i modstrid til de mentale og æstetiske værdier i friluftsliv, samtidigt med at de er udtryk for en distancering fra naturen, og at de rent konkret er problematiske (dvs. til gene for) andre former for friluftsliv.

Ekstremaktiviteter og vanvidsidræt

Mange nye former for friluftsliv har karakter af eller søger det ekstreme. Fænomenet kan karakteriseres som vanvidsidræt (Jantzen, Møller 1994). Begrebet kædes ikke umiddelbart sammen med friluftsliv, men ikke desto mindre kan det ses som en mulig forståelse af (nogle af de) nyere tendenser i friluftsliv.

Vanvidsidræt er aktiviteter, som vanskeligt lader sig forklare logisk. De – aktiviteterne – rummer og motiveres ud fra en søgen efter at overskride grænser, evt. udfordre døden, og de ses som et (nødvendigt) modstykke til en ellers kedelig og sikker hverdag⁶.

En meget stor del af vanvidsidrætterne eller ekstremidrætterne foregår i naturområder. Der er en del lighedspunkter - men også store forskelle - med (traditionelt) friluftsliv. Mange del-elementer fra friluftslivet indgår i de ekstreme aktiviteter, f.eks. orientering, kropslig udfordring, de enkelte transport- og teknikformer m.m., samtidigt med at rammerne ofte er spændende og eksotiske naturområder.

En markant forskel er fokuseringen på overskridelse af grænser (det ekstreme) og evt. konkurrenceperspektivet.

---

⁶ Annemette Mouridsen (2000) har i en opgave ved Center f. Kulturformidling, SDU anfægtet dette synspunkt – at ekstremidrætsudøvere søger afveksling for en kedelig hverdag - og derimod argumenteret for, at aktiviteterne ligner og kan bruges i deltagernes hverdag/jobsituation.

I teorien om vanvidsidræt opstilles en typologi med to overordnede kategorier:

- risikoaktiviteter
- udholdenhedsaktiviteter, ekstremidræt

Risikoaktiviteterne kan deles i 2 undergrupperinger ud fra et kriterium om enten at beherske angst (f.eks. klatring) eller at overvinde angst (f.eks. bungee-jump). Der er på denne måde stor forskel på deltagernes grad af kontrol over forløbet og dermed nødvendigheden af tillid og/eller egen kompetence.

Udholdenhedsaktiviteterne kan på tilsvarende vis deles i dynamiske (f.eks. ekstremløb, ironman m.m.) og statiske (f.eks. pælesidning) aktiviteter.

Set i sammenhæng med friluftsliv er det specielt risikoaktiviteterne og evt. de dynamiske udholdenhedsidrætter, som har betydning, og som kan sættes i sammenhæng med friluftsliv.

Risikoelementet i friluftsliv har uden tvivl fået en mere central betydning gennem de senere år. I Danmark ser vi det primært i søgningen mod de mere action-prægede og dermed også risikobetonede aktiviteter som (træ-)klatring, fossesjals, kajaksurf m.m.

Fænomenet rapelling (fra træer, siloer, broer m.m.) kan velsagtens ses som en dansk version af bungeejumpet, hvor det primært handler om angstovervindelse og tillid.

Adventure race kan ses som et nyere fænomen, som til gengæld vinder større og større udbredelse styret af de store internationale løb (Eco Challenge, Raid Gaulloise etc.), men med mindre lokale varianter også i Danmark.

Vi kan se de nye fænomener som liggende i grænselandet mellem friluftsliv og idræt/sport. Det er en kendsgerning, at aktiviteterne har en del lighedstræk med (traditionelt) friluftsliv, at de appellerer til moderne unge, samt at de får stadig større udbredelse (i høj grad via medierne).

4 Nye retninger

En teori om de helt nye trends i friluftsliv/idræt finder vi hos Egner/Kleinhaus (Egner/Kleinhaus 2000).

Her opstilles en klassifikation med 4 retninger eller kategorier:

- Fun sports. Aktiviteter for sjov skyld med "eventyr-karakter", f.eks. rafting, parasailing
- Thrill sports. Ekstreme aktiviteter med høj risiko, som skal give et "kick", f.eks. BASE-jumping
- Extreme sports. Det centrale er (den subjektive oplevelse af) kropslige (og psykiske) grænser, f.eks. ved huledykning, bjergbestigning eller isklating

- Soul sports. Det centrale er oplevelsen eller nydelsen ved at gøre noget aktivt med kroppen, dvs. mestringen har her betydning. Typiske eksempler er snowboard, mountainbike, drageflyvning, skating m.m. Soulsport er sandsynligvis den største (set i forhold til udbredelse og deltagere) af de nye trends.

Klassifikationen og afgrænsningen af de 4 trends tager udgangspunkt i 5 kriterier: centrale kendetegn, "raumbezug" (bundethed til natur-rum), "raumwirkung" (påvirkning af natur-rummet), behov for træning eller forberedelse, og endelig risiko. Det er indlysende, at der vil være flydende overgange og aktiviteter, som ligger i grænseområdet.

Ikke desto mindre kan teorien også ses som et kvalificeret forsøg på en klassifikation med fokus både på (den individuelle) motivation og på den konkrete praksis.

Vi kan se teorien som en differentiering af kropserfaringen set som motivationsfaktor for idrætsaktivitet (jvf. trialektikken, Eichberg 1988). Samtidigt kan den ses som en nuancering af ideen om vanvidsidræt. I dag forekommer mange aktiviteter måske ikke længere helt så vanvittige – blot lidt ekstreme⁷.

Vi anvender disse gennemgange som baggrund for den videre undersøgelse og vil vende tilbage til den i de diskuterende afsnit.

Grundlæggende kan vi se forskellige opfattelser af friluftsbegrebet og forskellige synspunkter på, hvordan friluftsliv vil udvikle sig i fremtiden. Hertil hører forskellige synspunkter på omfanget af henholdsvis det traditionelle friluftsliv og det mere moderne friluftsliv – de nye trends. Her argumenterer Bjørn Tordsson (Tordsson 2003) for, at de nye trends højst repræsenterer en marginal del af det praktiserede friluftsliv i Norge, og dermed at disse trends i høj grad har sammenhæng med medierne og modeluner i friluftslivet.

Vi vil nu vende os mod Danmark og først undersøge friluftsliv, sådan som det praktiseres i dag for siden at diskutere forestillinger om fremtiden.

KVANTITATIV UNDERSØGELSE

En mindre kvantitativ undersøgelse er gennemført med det formål at samle statistisk materiale til beskrivelse af udviklingen i friluftsliv i Danmark igennem en 30-årig periode frem til år 2000 (Kofoed 2002)⁸.

---

⁷ Grænserne for, hvad der er ekstremt, rykkes konstant. Det ekstreme er vel kun ekstremt, indtil man har gjort det – så skal der mere til...! For 20 år siden var det ekstremt at løbe et maratonløb – i dag skal man gennemføre en 10-dobbelt ironman!

⁸ Metodisk er der her blevet arbejdet med dokumentarstudie (bl.a. medlemsopgørelser, statistiker m.m.) samt interview med nøglepersoner fra diverse organisationer m.m. (Kofoed 2001)

Det har vist sig overraskende vanskeligt at opspore tal for deltagelse i organiseret friluftsliv i perioden 1970 – 2000. Friluftsliv er et område, hvor der i meget ringe grad bliver ført kontrol eller registreret antal, omfang og hyppighed af ture, aktivitet m.m. Problemet er særligt stort, når det drejer sig om oplysninger om friluftsliv for 30 år siden. Inden for de sidste 10-15 år ses der således en markant større opmærksomhed i forhold til registrering af aktivitet.

Dette forhold, den sparsomme eller mangelfulde registrering, reflekterer velsagtens friluftslivets nære relation til det spontane, uorganiserede og ikke-formaliserede kultur- og fritidsliv. Igennem de første år, fra 1970, dvs. i pionertiden (Andkjær 1995) har den pædagogiske formidling af friluftsliv været præget af pionerer og ildsjæle, som har været optaget af praksis samt ikke mindst værdier og holdninger. De har i meget ringe grad beskæftiget sig med registrering og dokumentation.

Et andet forhold, som har betydning, handler om begrebet friluftsliv. Der er stor forskel i opfattelsen af, hvad der er friluftsliv, og dermed på om forskellige mennesker opfatter egen praksis som hørende under et begreb om friluftsliv (jvf. senere).

Ovenstående forhold betyder, at undersøgelsen ikke er uproblematisk, samt at den primært kan bruges til at påvise en tendens og understøtte en teori. Hermed danner den kvantitative undersøgelse baggrund for den senere kvalitative undersøgelse.

Resultater

Den kvantitative undersøgelse af friluftsliv i Danmark viser, at der igennem perioden 1970 – 2000 har været en markant vækst inden for det pædagogiske og institutionaliserede friluftsliv. Der er tale om en stor stigning i aktivitet og et øget antal medlemmer eller deltagere i forhold til følgende områder:

- Høj-, Efter- og Ungdomsskoler
- Dansk Idrætforbund (kano- og kajaksejlad m.m.)
- Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger
- Dansk Ornitologisk Forening
- Naturvejlederordningen
- Gymnasieskolen.

En mindre stigning i aktivitet ses inden for:

- Dansk Vandrelaug
- Spejderbevægelsen

For at illustrere og konkretisere udviklingen følger her eksempler på registrerede data for aktivitet og medlemstal fra en række af de undersøgte organisationer⁹.

Tabel 1. Dansk Idrætsforbund¹⁰

	Kano-kajak	Ski	Sejlads
1980	2.391	5405	46886
1990	5.887	16754	60345
2000	12.249	12231	54447

Inden for kano-kajakforbundet ses en markant medlemsstigning i perioden. Inden for skiløb og sejlsport ses samme tendens, dog med en mindre nedgang i slutningen af perioden.

I Dansk Ornitologisk Forening registreres en meget kraftig stigning i antal medlemmer i perioden 1970 – 2002.

1970: 3243 medlemmer
 1980: 6657
 1990: ca. 8000
 2000: 10632
 2002: 11800

Tabel 2.

Naturvejledning		
	<i>Antal aktiviteter</i>	<i>Antal deltagere</i>
1988	1545	44000
1992	5811	224000
1995	7221	250000
1998	22000	706000
1999	20000	633000
2001	21000	ca. 800000

For naturvejledningens vedkommende ses den mest markante stigning i aktivitet.

Medlemstal for KFUM-spejderne i Danmark:

1970: 23.517

⁹ Data stammer fra de respektive organisationers medlemsopgørelser, alternativt eller suppleret med telefoniske interviews med nøglepersoner i organisationerne (jf. Kofoed 2001)

¹⁰ De angivne tal betegner medlemstal i specialforbundene og dækker således over både motionister, friluftsliv og decideret sportsaktivitet (træning og konkurrence) i naturen. En vurdering af kilderne fortæller, at kun en meget lille del af medlemmerne (under 10 %) er orienteret mod sport og konkurrence, samt at det ikke er her, udviklingen primært har fundet sted.

1980: 26.446
1990: 31.574
2001: 30.499

Der ses en stigning på ca. 30 % i løbet af perioden med et lille fald i perioden 1990 – 2001.

Usikkerhed omkring tal, forskellige tidsperioder samt det faktum, at friluftsliv for flere af de undersøgte institutioner i 1970 ikke fandtes eller ikke blev registreret som friluftsliv betyder, at en mere nøjagtig udregning af stigning i procent vil være misvisende eller direkte meningsløs¹¹.

Den største udvikling ses inden for:

- idrætsorganisationerne
- Efter- og Højskolerne
- offentligt støttet friluftsliv (ungdomsskoler, skoler samt naturvejledere).
- private firmaers tilbud om friluftsliv (ture, kurser...)

En forsigtig konklusion på den kvantitative delundersøgelse fortæller følgende:

- Overordnet ses en meget stor stigning i friluftsliv (aktiviteter, ture og kurser) inden for de organiserede former for friluftsliv.
- Udviklingen registreres i særlig grad i medlemstal og deltagelse i idrætsorganisationernes friluftsliv samt i Efter- og Højskolernes aktivitet.
- En stor stigning i de former for friluftsliv, som udbydes på markedet i form af kommercielle ture eller kurser¹².
- Inden for de ældre (traditionelle) organisationer med naturaktiviteter, (spejderbevægelsen og Dansk Vandrelaug) ses en mindre stigning i aktivitet.

Der er en del områder af friluftslivet, som ikke er omfattet af undersøgelsen. Det gælder f.eks. naturbørnehaver og videregående uddannelser i friluftsliv (f.eks. universiteterne og seminarierne). Det skal endvidere understreges, at undersøgelsen alene omhandler den organiserede deltagelse i friluftsliv.

Perspektivering

---

¹¹ Således er aktiviteten inden for naturvejlederordningen steget fra ingenting (i 1986) til 21.000 aktiviteter og ca. 800.000 deltagere i 2001.

¹² Dette kan ikke umiddelbart læses ud af tabellen, men fremgår af tlf.interviews med private udbydere af kurser, ture m.m.

Sammenholder vi resultaterne i den kvantitative undersøgelse med andre sociologiske undersøgelser af deltagelse i friluftsliv¹³, kan vi få et indblik i forholdet mellem udviklingen i det organiserede over for det uorganiserede friluftsliv.

I forhold til Skovundersøgelsen (Søndergård Jensen 1997) er der sket en markant stigning i det organiserede friluftsliv – set i forhold til det uorganiserede. Den øgede aktivitet og deltagelse i organiseret friluftsliv overstiger den påviste stigning i friluftsliv i skovene (der inkluderer både organiseret og uorganiseret), som kan påvises. Den påviste tendens til, at friluftsliv i dag i højere grad sker i større grupper (eller mindre) (Søndergård Jensen 1997), peger i samme retning¹⁴.

Konklusionen er, at en meget stor del af udviklingen i dansk friluftsliv er sket inden for de organiserede (og pædagogiske) former for friluftsliv.

Stigningen kan samtidigt primært lokaliseres til ”nye” former for friluftsliv¹⁵, dvs. inden for de frie skoler, dele af idrætten, gymnasiet samt det private marked.

Undersøgelsen dokumenterer en tendens til, at friluftsliv i dag i højere grad end tidligere (for 20-30 år siden eller tidligere) praktiseres i organiseret, pædagogisk sammenhæng¹⁶. Friluftsliv dyrkes i dag i væsentlig større udstrækning i offentligt og statsligt regi eller inden for rammerne af det private marked (Pestof 1996).

Teorien eller forestillingen om friluftslivets institutionalisering synes hermed bekræftet

Organisering i friluftsliv

Inddrager vi teorier om samfundets organisering i velfærdsstaten (Pestof 1996), er det muligt at karakterisere udviklingen nærmere. Der ses en tendens til, at den øgede interesse for og deltagelse i friluftsliv primært er sket i det organiserede og institutionaliserede friluftsliv, dvs. inden for den tredje sektor, markedet og i den offentlige sektor.

Resultatet bliver interessant, hvis udviklingen ses i relation til den tilsvarende ændring i idrætsaktivitet generelt. Idrætsudfoldelse for voksne sker i dag i langt større grad end tidligere (dvs. 1950) uorganiseret (inden for det civile samfund) eller inden for de frivillige foreninger – den tredje

---

¹³ Søndergård Jensen 1997: Der her er tale om en meget stor undersøgelse, som inddrager både det, vi betegner som pædagogisk friluftsliv, og det uorganiserede friluftsliv.

¹⁴ Det forudsættes her, at friluftsliv i grupper er udtryk for en højere grad af organisering.

¹⁵ Med ’nye’ menes områder, hvor friluftsliv ikke traditionelt har haft en stor udbredelse – i modsætning til f.eks. spejderbevægelsen (Kofod 2001).

¹⁶ ’Pædagogisk’ skal her forstås bredt og delvist sammenhængende med det institutionelle. Her ses en institutionel og pædagogisk ramme, og der formodes en pædagogisk hensigt. De frivillige idrætsorganisationer regnes eksempelvis ifølge denne forståelse som pædagogiske rammer. Det pædagogiske friluftsliv skal ses i modsætning til det uorganiserede, spontane eller traditionsbestemte friluftsliv.

sektor (Ibsen 2000). For børn og unges vedkommende kan den modsatte udvikling registreres.

Undersøgelsen tyder på, at den tredje grønne bølge (Eichberg, 1986, 2002) med udbredelsen af friluftsliv i særlig grad, har fundet sted inden for det offentlige (eller statsligt støttede institutioner) og inden for det kommercielle marked (hel- eller halvprivate firmaer) eller inden for formelle organisationer, f.eks. idrætsforeninger, i den tredje sektor.

Udviklingen i voksnes deltagelse i friluftsliv er på denne måde i et vist omfang gået i en anden retning, end hvad vi ser i idrætten¹⁷.

Populært eller polemisk kan vi sige, at deltagelse i friluftsliv har ændret sig fra ”at gå på tur” til ”at tage på kursus”¹⁸. I takt hermed har det almindelige friluftsmenneske bevæget sig fra at være kajakroer til at være kursusdeltager eller friluftsturist.

Det er i denne forbindelse muligt at tale om forskellige kategorier eller typer af rolle i forhold til deltagelse i friluftsliv. Rollerne relaterer sig, i større eller mindre grad, til organiseringen efter følgende mønster (figur 2):

Figur 2.

Organisation	Rolle
det civile samfund	friluftsudøver
den tredje sektor	medlem (af forening)
den offentlige sektor	elev/studerende, klient/patient
markedet	kunde, turist

Det virker indlysende, at rollen har betydning i forhold til praksis såvel som i relation til den enkeltes oplevelse og selvopfattelse. Tilsvarende fortæller rollerne os om forholdet mellem deltager og pædagogisk ansvarlig, samt giver antydninger om pædagogisk mål og dermed om den konkrete praksis.

På den ene side ses friluftsudøveren, naturvandreren eller kajakroeren, som dyrker friluftsliv sammen med venner og familie, uorganiseret og uformelt. Heroverfor står praksis og de tilknyttede roller fra markedet, staten og den tredje sektor (foreningslivet) – det institutionaliserede og ’pædagogiserede’ friluftsliv.

¹⁷ Det drejer sig om voksnes deltagelse i friluftsliv, og vi sammenholder med voksnes deltagelse i idræt.

¹⁸ Det skal her fremhæves, at traditionen med at ”tage på tur” ikke har de samme dybe rødder eller samme betydning i Danmark som eksempelvis i Norge. Kortere ture med aktivitet i skoven eller på stranden har dog traditionelt hørt til danskernes kultur og fritidsvaner (Søndergård Jensen 1997, 1998)

Ændringen har dels betydning i forhold til den enkeltes oplevelse, men vil naturligt have betydning og konsekvenser i forhold til de værdier, f.eks. synet på naturen, som produceres og formidles. (Tordsson, 2003)

Det er vanskeligt for ikke at sige umuligt at forstå nuancer i forhold til deltagelse, motivation m.m. ud fra rent kvantitative studier. For at komme tættere på praksis og få et mere indgående kendskab til værdier, holdninger og arbejdsformer må vi inddrage kvalitative metoder til undersøgelse af friluftslivets praksis i Danmark.

KVALITATIV UNDERSØGELSE

Det organiserede, pædagogiske friluftsliv i Danmark er undersøgt i et casestudy (Flyvbjerg 1991, 2001, Maaløe 1996) med brug af kvalitative interviews (Kvale 1994) og observation af praksis.

Intentionen er at undersøge forskellige praksisformer med det formål at finde ligheder og forskelle og derudfra, om muligt, at påvise forskellige retninger eller delkulturer.

Metoden har her været at undersøge et mindre antal cases (7) udvalgt ud fra en formodning om dels at kunne se en forskellighed og dels at se typiske (paradigmatiske) eksempler fra friluftslivets praksis i Danmark.

Der er dels blevet foretaget kvalitative interviews med ledere og pædagogisk ansvarlige og dels blevet foretaget observation af praksis.

Følgende skoler og institutioner har været inddraget og udgjort "cases" :

- en ældre idrætshøjskole med friluftslinie
- en nyere idrætshøjskole med friluftslinie
- et større privat firma, som tilbyder overlevelsesture, teambuilding, events m.m.
- en kommunal naturskole med naturvejledere
- natur- og friluftsudvalget i en større idrætsorganisation
- en kommunal institution, som arbejder med friluftsliv i behandlingen af såkaldt vanskelige børn og unge.
- en gymnasieklasse med friluftslinie

I interviews såvel som i analyse er der taget udgangspunkt i flg. fokuspunkter som centrale elementer i karakteristikken af det praktiserede friluftsliv og de tilknyttede arbejdsformer og værdier:

- tradition og begrebsanvendelse
- organisation
- konkret aktivitetsform, målgruppe
- anvendt pædagogik, didaktik, metodik
- pædagogiske mål og værdier
- naturbrug og natursyn.

Analysen består fortrinsvis i en hermeneutisk (Kvale 1994) tolkning af de enkelte interviews. Alle interview er optaget på bånd og efterfølgende transskriberet¹⁹.

Analysen er gennemført ved at foretage:

- en kondensering af meningsindholdet i det enkelte interview, hvor de enkelte dele (temaer/synspunkter) af interviewet ses i sammenhæng med helheden og omvendt (d. hermeneutisk cirkel/spiral).
- en kategorisering af interview-indhold opstilles i forhold til de opstillede temaer/kategorier (+ evt. nye!).

Kondenseringen og kategoriseringen fører frem til opstilling af (en teori om) forskellige kulturer i friluftslivet

Den opstillede kulturanalyse kan diskuteres i forhold til validitet og generaliserbarhed. Der vil primært blive set på analytisk generaliserbarhed. I forhold til validitet vil undersøgelsens resultater først og fremmest blive set i forhold til et kohærenskriterium samt et pragmatisk kriterium. (Kvale 1994)

Kontraster – to traditioner

Et grundlæggende tema i friluftsliv, som det kommer til udtryk, handler om traditioner. Casestudiet viser et mønster med to kontraster eller yderpunkter, som kan betegnes henholdsvis det traditionelle friluftsliv og det moderne friluftsliv²⁰. De to retninger illustrerer på denne måde forskelligheden eller spændvidden i dansk friluftsliv.

Skemaet (figur 3) viser de 2 traditioner med kontrasterne i forhold til de centrale fokuspunkter:

Figur 3.

	Det nye og moderne friluftsliv	Det traditionelle nordiske friluftsliv
Inspiration/tradition	engelsk/amerikansk outdoor tradition – adventure	nordisk friluftsliv
Praksis	aktiviteter og teknik	det basale – livet og

¹⁹ Interview af undervisere i friluftsliv i gymnasieklassen er ikke blevet transskriberet, men er blevet analyseret ud fra samme principper blot ved gennemlytning i stedet.

²⁰ Det skal her understreges, at betegnelsen "det moderne" muligvis er problematisk. Der er tale om en form for friluftsliv, som har rødder tilbage til spejderbevægelsen og dermed den engelsk/amerikanske form for friluftsliv, samtidigt med at det heller ikke kan afvises, at der er stærke lighedstræk med friluftsliv, som det f.eks. kom frem i Norge omkring 1900 (f.eks. Nansen). Her kan vi blot konstatere, at praksis fremstår som nyere – og moderne – set i f.t. dansk friluftsliv. Bjørn Tordsson fremhæver denne problematik i sin doktorafhandling (Tordsson 2003), hvor han argumenterer for, at selve begrebet om friluftsliv kan tolkes som et udtryk for det moderne.

	det ekstreme	helheden (kultur-natur-menneske)
Pædagogisk mål	oplevelse, udfordring, mestring	indlevelse, refleksion, holdning
Fokuspunkter	det personlige/ individuelle (udvikling) kroppen	det sociale, det miljømæssige (politiske)
Virkemidler	risiko/usikkerhed (subjektiv – oplevet)	tryghed, medansvar
Formidlerrolle	instruktør, autoritet	vejleder
Natursyn	byens natursyn / det naturvidenskabelige natursyn samt agerbrugets natursyn)	byens natursyn / eftertankens natursyn

Casestudiet viser på denne måde to markante retninger eller traditioner inden for friluftsliv i Danmark. Det traditionelle friluftsliv henviser til og reflekterer værdier og arbejdsformer fra friluftsliv i Norden, primært Norge og Sverige (Faarlund 1978, Breivik 1991, Pedersen 1999). Heroverfor står det nye (i Danmark) og mere moderne friluftsliv, som i højere grad henter værdier og arbejdsformer fra den engelske og amerikanske tradition for outdoor recreation og outdoor education (Evert 1989).

De enkelte cases repræsenterer imidlertid ikke den ene eller anden tradition i ren form. Der er sandsynligvis tale om en udvikling, hvor elementerne kombineres mere frit. Muligvis kan vi tale om en form for "løsrivelse" fra traditionen²¹, hvor det ikke længere er nødvendigt eller (pædagogisk og/eller forretningsmæssigt) hensigtsmæssigt at forholde sig til den ene tradition alene.

Det siger sig selv, at dette er en meget grov kategorisering. Materialet viser, at en karakteristik med disse to retninger langt fra er dækkende. Der er forskelle såvel som ligheder, som peger på, at der findes flere retninger eller kulturer.

Fem forskellige retninger i dansk friluftsliv

I såvel udtryk som indhold i friluftsliv, kan der registreres en stor grad af forskellighed og mangfoldighed. I forhold til alle de nævnte fokuspunkter ses store forskelle i opfattelser og praksis, imellem de undersøgte cases.

²¹ Dansk friluftsliv organiseret i en pædagogisk kontekst har gennem de sidste 30 år i hovedsagen været inspireret af nordisk – norsk og svensk tradition for friluftsliv (bl.a. Edinger 1997).

I det følgende opstilles på baggrund af casestudiet et forslag til en model eller en forståelse af organiseret friluftsliv i Danmark. Efterfølgende vil de mest markante forskelle, eller diskurser, blive trukket frem samt blive diskuteret og forsøgt systematiseret.

For at kunne forstå forskelligheden og mangfoldigheden kan det være formålstjenligt at forsøge at finde dækkende kategorier, som samler tendenser og trends, og som samtidigt giver en form for overblik. Når man gør dette, vil der imidlertid altid være tale om en reduktion, hvorved nuancer og detaljer går tabt.

De undersøgte cases og de indbyrdes forskelle og ligheder i casestudiet giver grund til at tro, at der i Danmark i dag er – mindst – 5 retninger inden for det organiserede og pædagogiske friluftsliv. Kriterierne for at udskille en retning eller kategori er, at der er markante forskelle set i forhold til de nævnte fokuspunkter.

Kat. 1: Naturliv og naturvejledning

- natur og miljø – kendskab og bevidsthed
- landskab og kultur
- undervisning via oplevelser

Kat. 2: Traditionelt nordisk friluftsliv – enkelt friluftsliv

- turen – tid, det enkle liv
- natur/kultur, miljøbevidsthed
- vejledning

Kat. 3: Friluftaktiviteter – natur og motion

- motion/krop, naturinteresser, socialt samvær
- mestring af teknik/specialviden
- instruktør - guide

Kat. 4: Udfordringsaktiviteter - adventure

- personlig udvikling eller udvikling af relationer i gruppe
  - overskride grænser, det ekstreme, risiko
  - instruktion, eksperter
-

Kat. 5: Ekstremidræt - Adventure race²²

- sports-konkurrence i naturen (tider, placering, præmier)
- friluftsteknikker (orientering m.m.)
- træning og samarbejde individuelt og i hold (teamwork)

I det efterfølgende vil hver af de skitserede kategorier blive forsøgt beskrevet i forhold til de nævnte fokuspunkter i undersøgelsen og med inddragelse af centrale citater fra interviews.

Figur 4.

Naturliv - naturvejledning

Citat	<i>"...så er målet selvfølgelig at skabe en interesse som giver et engagement, og som giver en vilje til at være med til at passe på og værne om, og også giver deltagerne lyst til at bruge naturen på en given måde..."²³</i>
Tradition og begreber	engelsk-amerikansk naturvejledning samt nordisk friluftsliv naturvejledning
Organisation	typisk offentlige, kommunale naturskoler m.m.
Aktiviteter, virkemidler	naturaktiviteter og miljøprojekter
Pædagogik, didaktik og lærerroller	praktiske erfaringer med natur og miljø, mindre projekter m.m.
Pædagogiske mål og værdier	oplevelse, læring og erkendelse af natur og miljø
Naturbrug og natursyn.	byens og eftertankens natursyn.

²² Det skal her fremhæves, at kategorien 'Adventure race' IKKE er indgået i den empiriske del af den kvalitative undersøgelse. Det vil sige, kategorien er ikke påvist ud fra interviews eller observation, men vurderes derimod som en egen kategori, ud fra den position fænomenet har i mediebildet (dvs. tidsskrifter f.eks. Adventure World samt tv og på nettet). Adventure Race ses som en ny kategori af friluftsliv, som ligger i spændingsfeltet mellem konkurrencesport og friluftsliv.

²³ Citat: naturvejleder og leder af kommunal naturskole

Figur 5.

Traditionelt nordisk friluftsliv – enkelt friluftsliv

Citat	<p>”..at aktiviteten skal rumme mere end selve aktiviteten, ikke...”</p> <p>”For mig er det en vigtig vinkel ved det også at kunne mestre nogle ting og kunne yde dåd på det, kunne klare og sætte folk i stand til på vores gode norske måde at sige gør det svære med et smil.”²⁴</p>
Tradition og begreber	friluftsliv i Norge og Sverige
Organisation	ofte høj- og efterskoler eller i uddannelsesmæssig sammenhæng (gymnasier m.m.)
Aktiviteter, virkemidler	turen + det basale friluftsliv Inddragelse, uddelegering af ansvar
Pædagogik, didaktik og lærerroller	vejledning, dvs. induktiv og situationsbestemt ledelse (Brugge, 1999)
Pædagogiske mål og værdier	miljøbevidsthed, social og demokratisk bevidsthed/kompetence
Naturbrug og natursyn.	humanistiske og demokratiske idealer byens og eftertankens natursyn

²⁴ Højskolelærer i friluftsliv for en af landets ældre idrætshøjskoler.

Figur 6.

Friluftaktiviteter – natur og motion

Citat	<i>”...den ene ting, der ligger i det er kamp, altså at der er udfordring i det. For mig er det en væsentlig kvalitet. Det at man skal anstrenge sig for at være af sted. Den anden del er en kvalitet, der skal være til. Der skal være en social side af sagen, der skal noget humor.....”²⁵</i>
Tradition og begreber	friluftaktiviteter, friluftsliv idræt og leg
Organisation	idrætsforeninger, interesseorganisationer
Aktiviteter, virkemidler	kortere forløb, idræt og træning, specifikke naturinteresser
Pædagogik, didaktik og lærerroller	instruktør/vejleder (evt. guide)
Pædagogiske mål og værdier	oplevelser i natur, socialt samvær, fysisk træning, motion - krop og mestring evt. speciel naturinteresse (fugle, fisk ...)
Naturbrug og natursyn.	byens natursyn

²⁵ Højskolelærer med ansvar for friluftsliv på een af landets ældre idrætshøjskoler.

Figur 7.

Udfordringsaktiviteter - adventure

Citat	<p><i>"...kodeordet er nok: ekstremt, extreme som utroligt mange ..... er meget fascineret af, mange mennesker er optaget af det her med extreme, og man kan sige, vi sælger også vores kurser på, at vi .... at vi et eller andet sted lokker med at sige, at hvis I kommer herved, så kan I prøve noget af det extreme..."²⁶</i></p> <p><i>"En overlevelsestur er i virkeligheden den mest ekstreme grad for teambuilding du kan lave, fordi når du har fundet ud om, at du kl. 3 om natten slæber en anden med videre igennem den her tur, og du fan'ne nok tror det er slut, så kan det godt være du nærmest har kravlet på alle fire, men de har hjulpet hinanden gennem tykt og tyndt, og de har sateme klaret sorger og glæder sammen, ikke, så er de godt nok rystet sammen, når du er færdige med dem."²⁷</i></p>
Tradition og begreber	engelsk/amerikansk outdoor adventure, ekstrem, Outdoor recreation/education (eksplorer, mountainering)
Organisation	typisk private firmaer samt højskoler m.m. som relaterer sig til markedet
Aktiviteter, virkemidler	teknisk træning i aktiviteter, risikoaktiviteter risikoaktiviteter, usikkerhed, stress,
Pædagogik, didaktik og lærerroller	instruktør, evt. guide
Pædagogiske mål og værdier	oplevelser og udfordring, mestring og personlig udvikling samt udvikling af de (nære) menneskelige og sociale relationer (teambuilding) ²⁸
Naturbrug og natursyn.	mennesket i centrum, (antro-pocentrisme) byens natursyn, naturviden-skabens natursyn samt elementer af agerbrugets natursyn

²⁶ Citat: højskolelærer på en af landets nyere idrætshøjskoler

²⁷ Direktør for et af landets største firmaer med teambuilding og overlevelsesture.

²⁸ Der kan muligvis ses 2 lidt forskellige perspektiver her: fokus på den personlige udvikling over for fokus på de sociale relationer/teambuilding. I en tidligere artikel (Andkjær in Luders 2003) har der været argumenteret for dette. Sammenfald i praksis såvel som pædagogiske arbejdsformer peger dog i retning af, at vi kan se det som én kategori.

Figur 8.

Adventure race - ekstremidræt

Citat	”Adventure racing is a nature sport that can take you into wild places that you never thought you would be in. Those wild places are inside of you as well as outside. If you are new to the sport, you'll find what you need to get started. So if you are ready to go beyond your limits.....” ²⁹ (www.adventuresports.com)
Tradition og begreber	sporten og engelsk/amerikansk adventure ekstremidræt, multisport, idrætscross, adventure race ³⁰
Organisation	private firmaer, sponsorer, højskoler m.m.
Aktiviteter, virkemidler	konkurrenceaktiviteter i naturen træning og konkurrence i gruppe (team) og individuelt
Pædagogik, didaktik og lærerroller	Træning, coaching
Pædagogiske mål og værdier	Optimering af præstationer (dvs. at vinde!) Samarbejde i teamet
Naturbrug og natursyn.	naturvidenskabens samt evt. byens natursyn og agerbrugets natursyn

²⁹ Citatet er hentet fra hjemmesiden www.adventuresports.com

³⁰ Vi ser her en lang række begreber, som betegner forskellige versioner af kategorien. Sandsynligvis vil det være nødvendigt at nuancere begrebet (jvf. Escher 2000, Rupe 2000)

Når man kategoriserer ud fra virkeligheden, bliver resultatet nødvendigvis en forenkling og detaljer, og nuancer forsvinder ofte. For at synliggøre forskelle og ligheder vil de opstillede kategorier her blive diskuteret i forhold til de centrale temaer/fokuspunkter i undersøgelsen.

Tradition/inspiration

I forhold til traditionen ses spændvidden mellem det moderne og det traditionelle tydeligt. Det traditionelle nordiske friluftsliv – enkelt friluftsliv (kategori 2) og naturliv og naturvejledning (kategori 1) repræsenterer det traditionelle, samtidigt med at udfordringsaktiviteter (kategori 4) samt ekstremidræt og adventure race (kategori 5) repræsenterer det mere moderne friluftsliv (jvf. figur 3).

Det er karakteristisk og interessant, at der findes flere blandingsformer i de undersøgte cases, hvor inspiration og pædagogiske ideer f.eks. hentes fra den nordiske tradition, samtidigt med at der hentes inspiration og arbejdsformer fra den mere aktivitetsprægede engelsk-amerikanske tradition (jvf. senere)

Friluftslivs-begreb

Selve begrebet friluftsliv har været genstand for stor diskussion i pædagogiske miljøer i friluftsliv³¹. Debatten har haft karakter af en meget følelsesladet og normativ eller ideologisk diskussion om rigtigt og forkert friluftsliv .

I casestudiet viser det sig, at der er stor variation i forståelsen af og brugen af begrebet friluftsliv. Et centralt kriterium handler om, hvad der ikke opfattes som friluftsliv - dvs. negationen til friluftsliv.

Det er muligt at identificere 3 opfattelser eller diskurser i forhold til begrebet om friluftsliv:

- friluftsliv kan deles i moderne og traditionelt friluftsliv.
- friluftsliv er det enkle basale liv i naturen – ellers er det ikke friluftsliv. Når livet i naturen antager grader af ekstremitet og har karakter af målrettet struktureret teknisk og/eller sportslig aktivitet mister det sit element af friluftsliv.
- friluftsliv er den ustrukturerede, ikke-målrettede aktivitet knyttet til fritiden (Dermed opfattes det pædagogiske friluftsliv ikke som rigtigt friluftsliv!).

Forestillingen om det traditionelle over for det moderne friluftsliv synes at være alment udbredt og genfindes i de undersøgte cases. Ikke overraskende findes den anden diskurs, friluftslivet som det enkle og

---

³¹ jf. note 4

basale liv i naturen, mest tydelig i kategori 2 samt til dels i kategori 1. Forestillingen om friluftsliv som den ikke-målrettede fritidsaktivitet findes alene i kategori 4.

Det ville være interessant at undersøge, hvorvidt udøvere af adventure race opfatter deres aktivitet og engagement som friluftsliv. Dette er til dels gjort (Mortensen 2003), og det lader til, at den udbredte opfattelse er, at AR er en form for friluftsliv, om end det jo også er en sportsaktivitet. Denne tolkning bekræftes af det populære billede, som formidles via medierne³².

Pædagogiske mål

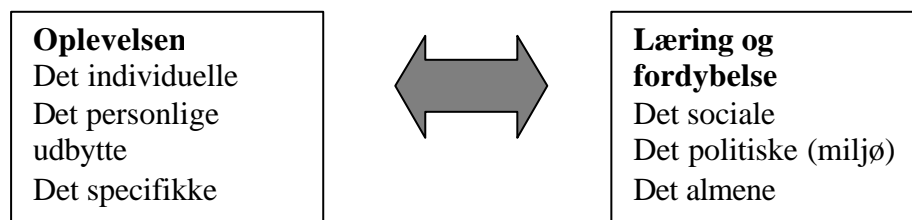
I undersøgelsen af de enkelte cases er et centralt fokuspunkt den enkeltes (leders) (selv-)forståelse eller definerings af pædagogiske mål, dvs. hvad der motiverer og legitimerer praksis. Her ses en variation af pædagogiske mål og legitimeringer, hvor friluftsliv tillægges betydning i forhold til flg.:

- oplevelse for den enkelte
- udfordring af den enkeltes (fysiske og psykiske) grænser
- udvikling af gruppen – teambuilding
- indlæring af centrale teknikker i friluftsliv
- læring om naturforhold
- miljøbevidsthed
- almen dannelse – demokratisk forståelse

Det fremgår, at der eksisterer en række modsætninger i forhold til opfattelsen af friluftslivets pædagogiske funktion og legitimitet:

Pædagogisk legitimitet i friluftsliv – modsætninger.

Figur 9.

Det er åbenbart, at der er forbindelse mellem de enkelte begrebspaar eller temaer. Det individuelle har nær relation til oplevelsen og det personlige udbytte på samme måde, som der er en nær relation mellem fordybelsen,

³² Tidsskriftet, *Adventure World*, som bl.a. bringer artikler om Adventure Race både på eliteniveau og omhandlende "hvordan man kommer i gang med aktiviteten" hedder (hed) netop: *Tidsskrift for friluftsliv og eventyr*.

det politiske engagement og det mere almene. Sammenhængen er dog ikke entydig, og der er flere (pædagogiske) diskurser på spil.

I forhold til det individuelle perspektiv ses friluftsliv som et godt middel til at udvikle (evt. resocialisere) det enkelte individ. Denne diskurs findes mest tydeligt i kategori 4 (udfordringsaktiviteter).

Det sociale perspektiv forudsætter og fortæller, at der i friluftsliv udvikles social forståelse og social kompetence. Denne diskurs ses i kategori 2 og 4.

I forhold til det miljømæssige perspektiv handler det om gennem positive oplevelser i naturen og via refleksion at udvikle forståelse for miljøet og dermed holdning og senere handling. Diskursen genfindes i kategori 1 og 2 og ses i den klassiske litteratur i nordisk friluftsliv (bl.a. Faarlund 1978)

Det tekniske og mestringsen hentyder til, at friluftsliv primært handler om at mestre forskellige teknikker ("gøre det svære med et smil"). Denne diskurs kan også udtrykkes som "friluftsliv som mål i sig selv" og ses som en parallel til forestillingen om idræt for idrættens egen skyld. Denne idé eller forestilling findes primært i kategori 2.

I flere tilfælde rummer den enkelte case elementer fra flere pædagogiske diskurser. Dette er ikke nødvendigvis udtryk for en manglende konsistens eller evt. en mindre grad af (pædagogisk) refleksion. Ideen om friluftsliv, som en arbejdsform med mange pædagogiske muligheder og værdier, ses i den nordiske tradition for friluftsliv med forestillingen om fokus på natur, kultur og menneske som de 3 centrale dimensioner (Edinger 1997). Diskursen ses – paradoksalt nok – side om side med diskursen om "friluftsliv som mål i sig selv".

Indhold og aktiviteter

I forhold til konkret indhold i praksis og valg af aktiviteter er der stor forskel på de forskellige retninger. I analysen ses praksis primært ud fra følgende kriterier:

- tidsmæssige rammer (tid, gentagelse/forløb)
- rum (nær/fjern, indland/udland)
- indhold (bl.a. elementer som teknik, udfordring/risiko m.m.).

Tidsudstrækningen eller de tidsmæssige rammer i praksis, som de kommer til udtryk i de enkelte cases, varierer fra meget korte forløb over halv- eller heldagsforløb til længere ture. Korte forløb ses typisk inden for kategori 3, 4 og 1, hvor længere forløb typisk ses ved kategori 2 og tildels 4 og 5.

Der er samtidigt stor forskel på, hvor længe aktørerne, dvs. de pædagogisk ansvarlige, er i kontakt med målgruppen. Flere cases har den samme deltagergruppe i flere måneder (op til 1/2 år), hvor andre kun har gruppen en eftermiddag eller en dag og derefter ikke ser mere til dem.

Forskellen i de tidsmæssige rammer har naturligvis stor betydning for niveauet af ambitioner og samtidigt muligheden eller sandsynligheden for at nå de pædagogiske mål.

I forhold til det tidsmæssige perspektiv kan vi skelne mellem 2 kategorier:

- tur
- aktivitet

Forskellen har konkret baggrund i de organisatoriske og institutionelle forhold (jf. senere), men fortæller også om en (pædagogisk) holdning til friluftsliv og relaterer til diskussionen om indhold og kvaliteter i friluftsliv. Begrebet om turen som værdifuld i friluftsliv (dvs. en rejse eller færd over flere dage med overnatninger undervejs) relaterer til den nordiske tradition, hvor netop turen og den tidsmæssige udstrækning (flere dage) har været et afgørende kriterium for overhovedet at definere praksis som friluftsliv.

Kategorien naturliv og naturvejledning kan her ses som en samlet kategori med praksisformer, som dels er relativt aktivitetsorienterede (korte forløb med naturvejledning), og dels også rummer ansatser til (eller forestillinger om) længerevarende forløb med et enkelt liv på naturens præmisser. I forhold til tidsperspektivet og indhold i praksis ses her en markant forskel. I forhold til værdier og pædagogiske mål ser vi dog en sammenhæng.

Synet på rummet for friluftspraksis kan tilsvarende vise forskelle i pædagogiske tanker og arbejdsformer.

I nordisk friluftsliv er forholdet til rummet på en måde delt i 2 modsatrettede opfattelser (som ikke desto mindre trives side om side i litteraturen). Der bliver argumenteret for, at friluftsliv bør leves i det nære naturområde – der hvor man bor og samtidigt argumenteres der for, at friluftsliv kræver rigtig, dvs. uberørt, vild natur (Faarlund 1978, Tordsson 1993). Det første argument kan kædes sammen med en politisk og miljømæssig overbevisning (mindre transportforbrug – mindre miljøbelastning) samt en pædagogisk holdning til (eller erfaring med), at skal friluftsliv blive en vane og tradition (livsstil), bør praksis tage udgangspunkt i det nære miljø. Dette gælder specielt i forhold til friluftsliv med børn.

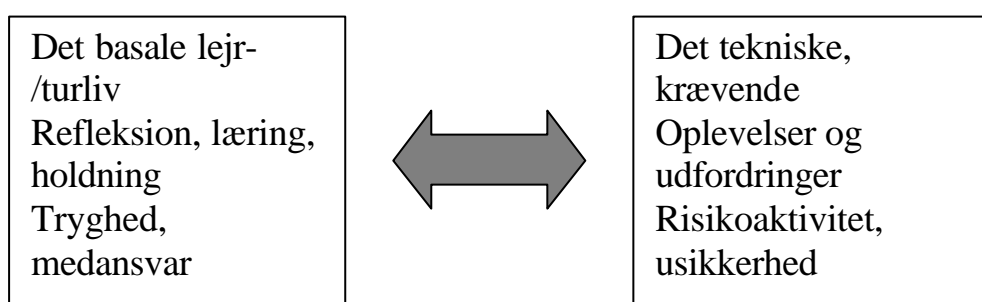
Det andet argument henviser til en forestilling om det ideelle friluftsliv, som leves i (kræver?) uberørt natur og ubegrænset frihed – f.eks. i Canadas eller Grønlands vildmark.

I forhold til fordringer til og brug af (natur-)rummet fortæller de forskellige kategorier følgende:

- friluftsliv bør leves i nærmaturen. Kategori 1 kan ses som repræsentant for denne holdning
- friluftsliv giver de største naturoplevelser, hvis fjerne og eksotiske naturområder opsøges. Denne synsvinkel ses typisk koblet til kategori 4 og 5.
- friluftsliv udvikles bedst ved at kombinere aktiviteter i den nære natur med ture til mere natur-lige områder. Her er det typisk kategori 2, som taler.

Det konkrete indhold i friluftsliv rummer bl.a. følgende forskelle:

Figur 10. Kontraster i indhold i friluftsliv

I kategori 2 fremhæves det basale (dvs. lejrlivet) i friluftslivet som det centrale. I kategori 3, 4 og 5 arbejder man i langt højere grad med de mere tekniske og krævende elementer i friluftsliv (f.eks. klatring og kajakteknik).

Der er en stor forskel på om risikoaktiviteter indgår som et centralt element i praksis. I kategori 4 arbejder man bevidst med usikkerhed og risikoaktiviteter for at fremme de pædagogiske mål. Dette ses f.eks. i form af deciderede overlevelsesture med (for deltagerne) ukendt program samt (pædagogisk motiveret) fratagelse af deltagerens fornemmelse for tid og sted kombineret med fysiske strabadser samt fysisk og psykisk udfordrende aktiviteter.

I andre former for praksis er sikkerhed (også den subjektive – oplevede), tryghed og evt. medansvar for forløbet absolut centralt. Måske tages der ligefrem afstand til risikoaktiviteter i friluftslivssammenhæng:

-selve friluftslivet er basisdelen af det, så vil nogen af de (...) ekstreme idrætter aldrig ..... de er slet ikke på tale her, der er heller

*ikke nogen, der har efterspurgt dem, det er i en anden sammenhæng de foregår..*³³

Denne holdning findes typisk inden for kategori 2 (og 1).

Arbejdsformer, lærerroller

I forhold til de pædagogiske arbejdsformer fokuseres på følgende forskelle:

Figur 11 Pædagogiske arbejdsformer - kontraster

produkt-orienteret	fokus på processen
fokus på faget (evt. /læreren)	fokus på situationen og deltagerne
læreren som instruktør og autoritet	en demokratisk styring (vejlederrollen)
utryghed, usikkerhed og manglende information som pædagogisk virkemiddel	tryghed, information og medindflydelse

Der er stor forskel på, om praksis er rettet mod et konkret mål eller produkt, eller det i højere grad er processen, som vægtes.

Stor vægtning af processen kan relateres til kategori 2, hvor forestillingen eller idealet om "friluftsliv som mål i sig selv" har haft stor betydning. I den anden ende af skalaen ses kategorierne 4 og 5, hvor produktet og resultatet af praksis (det målbare) er det absolut vigtigste.

Der ses tydelige forskelle i forvaltningen af lærerrollen. I kategori 3 og 4 ses tilnærmelsesvist den traditionelle autoritære instruktør, vi kender fra idrætten:

*-problemet er jo bare, når vi kører kurser, så bliver det let.....det bliver lidt mere til, at vi tager afsted og har kort tid, og derfor.....slår vi over på det her med at vi gerne vil lære dem noget, og så prioriterer vi det først....*³⁴

Her er der primært tale om deduktiv undervisning og med en lærerrolle, som kan karakteriseres som træneren eller skulptøren (Bjørger 1991).

Modsætningen hertil er vejlederrollen, som typisk findes i kategori 2 med en (tilsyneladende) mere demokratisk og åben styring og med involvering og ansvarliggørelse af deltagerne som centrale pædagogiske

³³ Medlem af friluftsudvalg i en større dansk idrætsorganisation.

³⁴ Højskolelærer med ansvar for adventure på én af landets nyere idrætshøjskoler.

mål. Vejlederrollen har rødder i det nordiske friluftsliv (Tordsson 1993, Bischoff 1999) og ses som en mere induktiv og fleksibel lærerrolle, som rummer elementer dels af arbejdslederen (Damberg 1994), animatøren (Borghall 1990) og mesteren (jf. mesterlære, Kvale 1999).

Forskellen på lærerrollerne relateres naturligt til det pædagogiske fokus og vægtningen i forhold til proces eller produkt. Instruktøren vil være mere fagligt orienteret (produkt) ligesom også naturvejlederen, kategori 1, er det. Vejlederen har i højere grad fokus på processen og dermed på situation og deltager³⁵.

Og de ting man laver under vejs, at man selv er deltagende. At den enkelte deltager ikke bare bliver ledt ud i det, men også bliver sat i stand til selv at kunne gennemføre lignende ture. (...) afhængig af, hvor vanskeligt det man færdes i, da vil vejlederens rolle blive større eller mindre og gruppens andel af beslutninger blive større eller mindre. Altså den her model, hvor man gerne vil have deltagerne til at tage så meget del i beslutningen som overhovedet muligt, men ikke for enhver pris.³⁶

Natursyn

I de forskellige cases kan der iagttages forskellige former for naturrelation – flere natursyn. Vi tager her udgangspunkt i den forestilling om natursyn, som præsenteres af Hans Fink (Fink, 1995). Defineringen af de 5 forskellige natursyn sker på baggrund af selve synet og værdien af natur/kultur samt ud fra, hvor grænsen mellem natur og kultur er.

Vi finder et element af byens natursyn, hvor naturen fremstilles som ”det derude” (det oprindelige), som mennesket har fjernet sig fra og som vi derfor søger tilbage eller ud til. Naturen er det, der ligger uden for byen, primært det ikke-dyrkede. Vi ser her et element af romantik, hvor naturen tillægges en række væsentlige (pædagogiske) kvaliteter: oprindelighed, kraft, ro, æstetik m.m. Elementer af byens natursyn kan identificeres i alle de påviste kategorier.

Vi finder et element af naturvidenskabens natursyn. Naturen ses som en velegnet arena for planlagte aktiviteter med klart definerede pædagogiske mål. Naturen er her en faktor, der i overvejende grad kan beregnes og kontrolleres. Man kan forestille sig naturen som en slags laboratorium for udvikling og dyrkelse af særlige (pædagogiske) mål – f.eks. samarbejde eller personlig udvikling. Her findes typisk en brug af naturen, som involverer en grad af bearbejdning, hvor der f.eks. konstrueres handlebaner i naturen ud fra tilnærmet videnskabelige teorier

---

³⁵ Der refereres her til undervisningens institutionelle arrangement, hvor udgangspunktet for pædagogisk praksis i idræt kan være fag/sag, elev, situation eller lærer (Rønholdt og Peitersen 2000).

³⁶ Citat: højskolelærer fra en ældre idrætshøjskole med friluftsliv.

og med konkrete pædagogiske målsætninger. Naturvidenskabens natursyn finder vi mest udpræget i kategori 5.

Tilsvarende ses tendensen til at inddrage rejser til fjerne, eksotiske lande for at finde en (mere) oprindelig natur, eksempelvis i kategori 4, som et udtryk for længslen mod det uberørte og evt. som en – ekstrem – udgave af byens natursyn.

Der kan genfindes elementer af agerbrugets natursyn, hvor naturen repræsenterer det ikke-opdyrkede. Naturen er det vilde, som repræsenterer en modstand og leder frem til forestillingen om kampen mod naturen. Med agerbrugets natursyn bliver naturen det vilde, uopdyrkede (i os selv eller uden for?), som vi skal overvinde og (forsøge at) kontrollere. Agerbrugets natursyn ses mest typisk i kategori 4 og 5.

Eftertankens natursyn ses der, hvor selve begrebet natursyn bliver sprogliggjort og sat til debat. Naturen er på én og samme tid det hele og (måske) slet ikke tilstede! I forbindelse med eftertankens natursyn bliver miljøbevidstheden og den økologiske tankegang central.

I kategori 1 og 2 ses byens natursyn i sammenhæng med eftertankens natursyn. Naturen gøres til genstand for debat og naturbrug, såvel som natursyn reflekteres og diskuteres. Der er tale om en refleksion over natur og miljø, hvilket ligger i den pædagogiske målsætning, samtidigt med, at der ofte er tale om en (meta-) refleksion over egen og andres naturbrug og –syn.

Dette er grundlæggende (eller i teorien konfliktfyldt), idet byens og eftertankens natursyn (i teorien) ser naturen ud fra forskellige positioner og på modstridende vis. Samtidigt med, at naturen ses som det derude og det oprindelige (byens natursyn), gives der udtryk for en erkendelse af, at der eksisterer meget lidt (om nogen?) oprindelig natur i Danmark eller måske at alt – også mennesket - i bund og grund er natur. Selve naturbegrebet bliver således sat til debat i erkendelse af, at natursynet er relativt . Forholdet kan imidlertid ses som udtryk for vores (individuelle?) modstridende (og ofte konfliktfyldte) forhold til naturen.

De forskellige natursyn, som kommer til udtryk, kan ses som udtryk for en problematik i selve teorien eller forestillingen om natursyn som karakteristisk for vores forhold til naturen. Herudover kan det ses som udtryk for det forhold, at natursynet dels rummer et historisk og kulturelt perspektiv, og dels at natursynet er individuelt og rummer et element af usamtidighed eller historisk-kulturelt efterslæb. Vi indeholder og repræsenterer alle, i større og mindre grad, flere ofte usamtidige og muligvis direkte modstridende syn på naturen. Natursynet kommer til udtryk i ord og tale såvel som i praksis (handling), og vi kan være mere eller mindre bevidste om natursynet.

Vi kan nu opstille 3 ”landskaber”, som viser 3 hovedtræk i de forskellige tilgange til natur, der er gældende i praksis og de forestillinger om forskelle og værdier i forhold til natur-kultur, som præsenteres. Der er tale om de 3 diskurser (Jørgensen, 1999) om natur, som mest tydeligt kommer til udtryk i de analyserede cases og dermed kan genfindes i det praktiserede friluftsliv.

Figur12.

Et oplevelsesrum

”Det derude” - landskabet

Kulturpessimistisk

(Byens natursyn)

”Naturen er noget som er derude som jeg forbruger, naturen er noget hvor jeg oplever nogle ting.”

En arena

Det, som kan beherskes og kontrolleres

Kulturoptimistisk

(Agerbrugets og Naturvidenskabens natursyn)

”Normalt er det os der overtager og behersker/kontrollerer naturen.”

En helhed

Det hele - eller intet

???

(Eftertankens natursyn)

”...så natur .... altså grænsen er utroligt flydende ... fra den lille park og så til den store skov...”

37

Sammenfatning

Det er åbenlyst, at der findes tættere forbindelser mellem flere af de påviste retninger. Kategorien friluftaktiviteter (3) kan på denne måde ses i sammenhæng med traditionelt nordisk friluftsliv (2). Vi genfinder her den velkendte diskussion om friluftsliv contra friluftaktiviteter jvf. f.eks. Edinger 1997).

I denne sammenhæng ses begge retninger imidlertid som dele af det brede friluftslivbegreb. Forskellen mellem de to retninger er dog på en række punkter markant. Det handler primært om de pædagogiske mål og arbejdsformer, samt om de bagvedliggende idealer i form af menneske- og natursyn. I kategorien friluftaktiviteter ses en tættere forbindelse til idrætten eller en mere specifik naturinteresse (f.eks. fiskeri, jagt m.m.), hvilket giver sig udslag i praksis (bl.a. tidsperspektivet), lærerrolle samt i

³⁷ Citaterne i boksene stammer henholdsvis fra en lærer på en ældre idrætshøjskole, lærer på en nyere idrætshøjskole og en naturvejleder og leder af kommunal naturskole.

de pædagogiske mål (leg og motion samt naturinteresser). Der er m.a.o. en markant forskel dels i de værdier, som knyttes til praksis og dels i den konkrete praksis.

Kategorien Udfordringsaktiviteter kan som anført muligvis deles i én kategori, hvor den personlige udvikling er det centrale mål og én kategori, hvor det i højere grad er relationerne og gruppen (teamet), som er i fokus (Andkjær 2003).

Den sidste kategori Adventure race og ekstremidræt (5) har indlysende fællestræk med den foregående. Det handler bl.a. om den organisatoriske og samfundsmæssige placering samt om anvendelsen af begreber. Den store forskel handler imidlertid om inspirationen og rødderne til adventure race, som kommer fra sporten og idrættens verden, hvorfor idealer herfra (Eichberg 1988) har betydning på praksis, pædagogik og værdisystem.

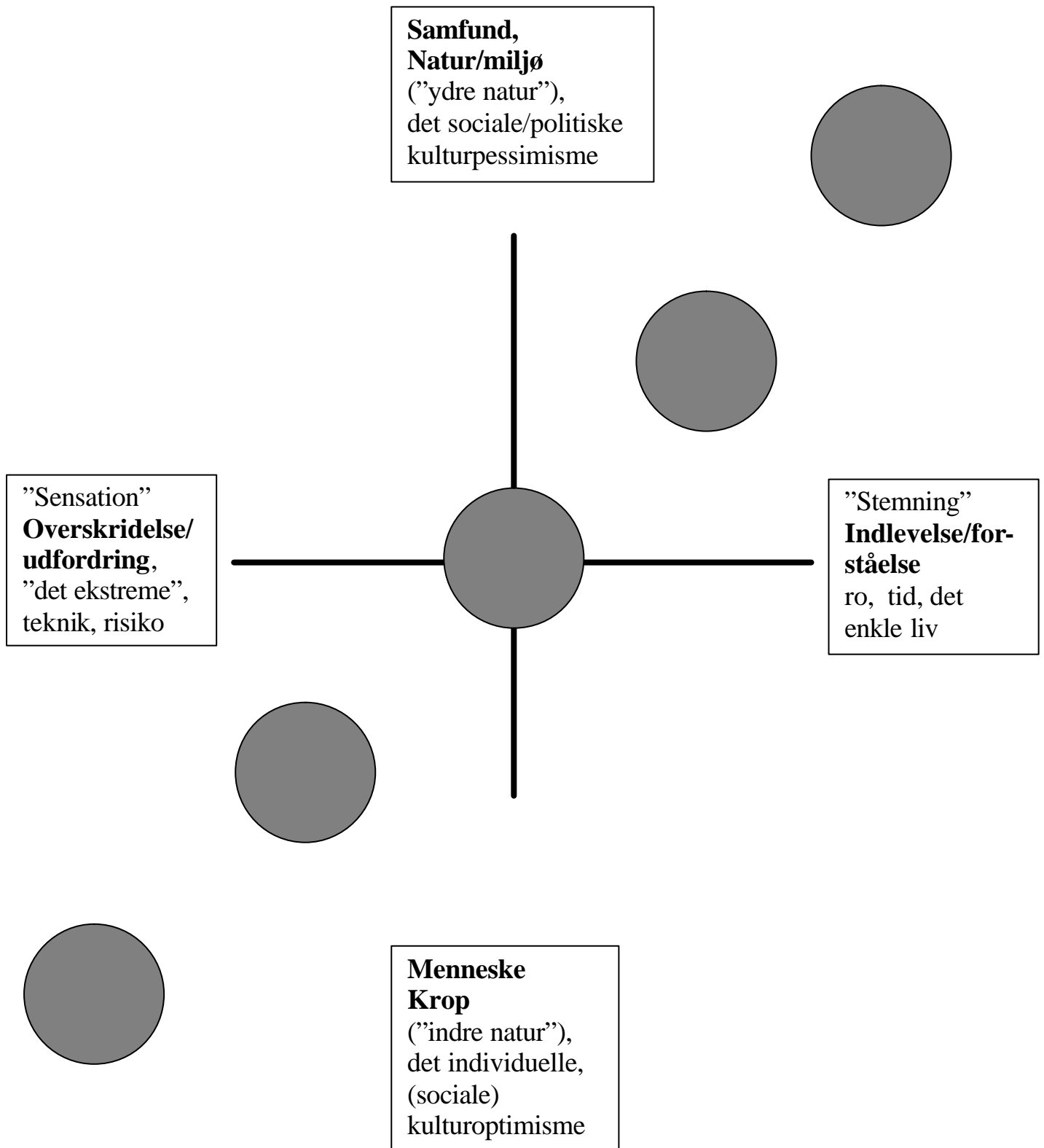
Naturliv og naturvejledning (kat. 1) ses som en særlig kategori, som ligger tættest på det traditionelle nordiske friluftsliv (kat. 2). De to kategorier har lighedstræk i forhold til pædagogiske mål, lærerroller, samt tildels natur- og menneskesyn. De væsentligste forskelle ses i forhold til organiseringen og konkret praksis.

Det kan naturligvis diskuteres, om vi har behov for fem kategorier for at beskrive friluftsliv i Danmark. Undersøgelsen viser imidlertid, at dansk friluftsliv i høj grad er et mangfoldigt fænomen, hvor der findes markante forskelle i forhold til bl.a. tradition, værdigrundlag, indhold og arbejdsformer, natursyn m.m.. Dette giver grundlag for at sige, at der i Danmark findes (mindst) de 5 påviste forskellige retninger af praktiseret friluftsliv.

Mangfoldigheden eller spændvidden i billedet af dansk friluftsliv kan fremstilles grafisk i flg. figur:

Figur 13. Pædagogisk fokusering, arbejdsformer m.m. i friluftsliv.

Figur ?

Den vertikale akse angiver den overordnede pædagogiske fokusering (legitimering), og den horisontale akse refererer til konkret praksis, arbejdsform og virkemidler – og dermed (sandsynligvis) til motivation og attraktion ved praksis set fra deltagerens perspektiv.

De 5 retninger eller kulturer kan indsættes med naturliv og naturvejledning i øverste højre hjørne. Herefter kommer traditionelt nordisk friluftsliv, indtil vi ender med kategorien adventure race i nederste venstre hjørne.

Det er imidlertid vigtigt at påpege, at der ikke er tale om totalt adskilte kategorier, men snarere om typologier. Materialet viser tydeligt, at der findes nuancer og blandingsformer. Den enkelte aktør deltager i friluftsliv og refererer således til og deltager i flere forskellige typer friluftsliv. Vi kan muligvis tale om en form for ”situationsbestemt deltagelse”, hvor den enkelte deltager i forskellige settings eller friluftskulturer – afhængig af den aktuelle situation. Denne måde at agere i forskellige arenaer eller kulturer fremstår tilsyneladende uproblematisk for deltagerne.

Tilsvarende er det også tilfældet, at den enkelte institution blander elementerne og tilbyder flere former for friluftsliv. Forestillingen om deltagerens mobilitet og institutionernes mangfoldighed bekræftes af tilsvarende undersøgelser i Norge (Bischoff, Odden 2002).

Vi kan således i dag ikke i samme grad (som tidligere, dvs. o 1970-80) tale om en friluftsudøver som rendyrket ”natur-menneske” eller ren ”oplevelses-/risikosøger”. Tilsvarende lader det til, at det er vanskeligt at tale om, at den ene institution eller organisation alene står for det traditionelle friluftsliv og den anden alene for det moderne, teknologiske og evt. sportslige friluftsliv. Også på organisations- eller institutionsniveau kan vi derfor tale om en større åbenhed, nuancering og mangfoldighed.

Hvis vi skal forsøge at finde mulige forklaringer på denne udvikling, kan nærliggende forslag være markedskræfterne (større marked/konkurrence), institutionaliseringen samt muligvis tiden.

Den øgede konkurrence på området, som er en følge af populariseringen af friluftsliv og vel også (det vi kalder) institutionaliseringen, har muligvis medført, at det praktiserede friluftsliv er blevet mindre ideologisk orienteret – mindre politisk? En højere grad af orientering mod et marked i udvikling og præget af konkurrence medfører en mere pragmatisk holdning, hvor man i højere grad orienterer sig derhen, hvor der er interesse og potentielle deltagere (kunder) og dermed mod efterspørgslen.

Selve den udvikling, at friluftsliv i højere grad bliver organiseret ud fra organisationer og institutioner (f.eks. uddannelsesinstitutioner) og

kommunalt og/eller statsligt styrede organer, kan ligeledes betyde, at man ikke i samme grad kan tillade sig at være stærkt ideologisk og politisk – netop fordi man skal varetage og repræsentere en større (statslig eller offentligt støttet) institution.

En orientering imod markedet vil ligeledes, eller måske i endnu højere grad, medføre en markedstænkning, og dermed at man ikke orienterer sig ud fra ideelle værdier (Tordsson, 2003).

Overordnet set kan 70'erne karakteriseres som mere politiske, med en større grad af samfundskritik med mange aktive politiske (græsrods)-bevægelser uden for det politiske og administrative system. I dag spiller miljøet og debatten herom en anden rolle – politisk og administrativt.

En anden mere omfattende og teoretisk funderet forklaringsmodel handler om at sammenkæde udviklingen i friluftsliv med teorier om modernitet eller senmodernitet (Bischoff 2002, Pedersen 1999, Skogen 1995, Giddens 1994, Beck 1997). Vi kan her se friluftslivet som en mulig arena for moderne unge menneskers søgeprocesser mod en identitet. I det moderne samfund findes ikke i samme grad som tidligere faste normer og traditioner at læne sig op ad og tage bestik efter. I stedet består livet og dermed identitetsdannelsen af bestandige valg som skal reflekteres i forhold til en virkelighed præget af hurtige skift og globale trends.

Friluftslivet kan her tilbyde mulige arenaer for unges søgeprocesser mod oplevelse og udvikling og dermed identitetsdannelse

ORGANISERING I FRILUFTSLIV

Ser vi nærmere på de påviste retninger eller kulturer i friluftsliv og sammenholder dem med organiseringen (Pestof 1996) ses konturerne til et mønster³⁸.

Casestudiet giver grund til at tro, at der eksisterer en sammenhæng mellem på den ene side organiseringen set i forhold til samfundssektorerne og på den anden side de pædagogiske værdier, formidlingsformer (metodik og lærerrolle m.m.) samt natursynet. Sagt på en anden måde kan der antydningvist påvises et mønster og en sammenhæng mellem friluftskultur og organiseringsform i relation til samfundssektorerne (Pestof 1996).

Kategori 1 ses primært organiseret i form af den offentlige naturvejlederordning eller skolernes naturskoler, dvs. inden for den sektor vi kalder staten.

Kategoriene 2, 3 og 4 ses typisk organiseret inden for det civile samfund i den 3. sektor. Der er f.eks. tale om højskole, efterskole, naturorganisation og idrætsorganisation. Det er imidlertid åbenbart, at der

---

³⁸ Det skal understreges, at det er et relativt lille empirisk grundlag, der her bygges på.

her, eksempelvis fra højskoler m.m., er en kraftig orientering mod markedet, bl.a. pga. den kraftige konkurrence (om elever/deltagere set i forhold til kurser m.m.) som findes.

Kategori 4 ses endvidere typisk organiseret og formidlet i tæt relation til markedet i form af private, kommercielle firmaer.

Undersøgelsen bekræfter på denne måde teorien om, at organiseringen har betydning for de normer og værdier, som repræsenteres og formidles (Pestof 1996).

Kategori 5, adventure race, som vi finder fænomenet præsenteret i medierne, vil have nære relationer til og udspringe af et privat marked (sponsorer m.m.).

Her kan nu opstilles følgende teser:

Friluftsliv organiseret fra markedet medfører en tendens til:

- orientering imod det engelsk/amerikanske friluftsliv – dvs. det moderne friluftsliv
- større fokus på aktiviteten og/eller teknikken
- brug af risikomomenter (oplevet risiko) som pædagogisk virkemiddel
- større fokus på den personlige udvikling
- brug af instruktion som den primære pædagogiske metode.

Friluftsliv organiseret fra staten medfører en tendens til:

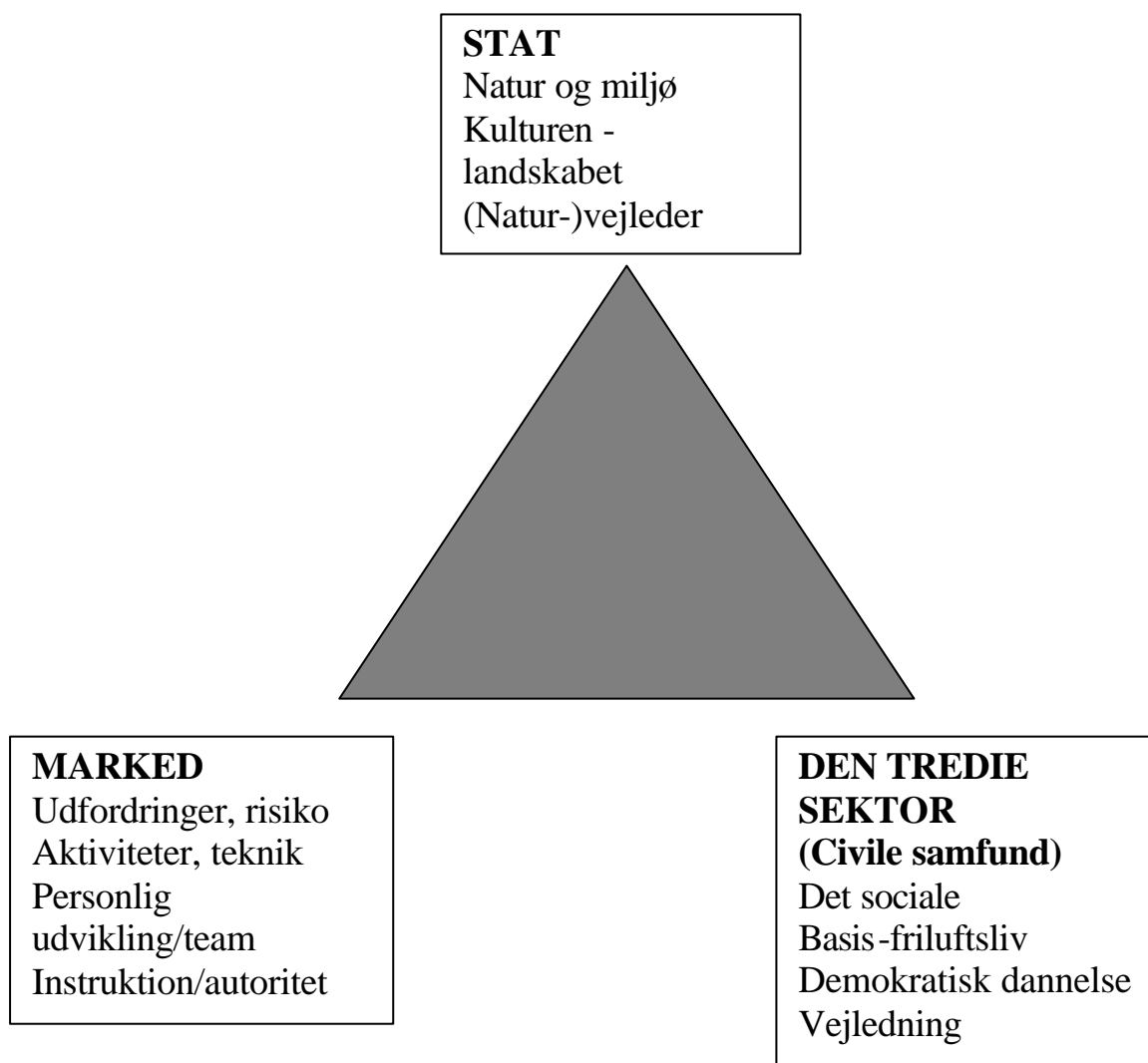
- større orientering imod naturen, dvs. naturen omtales og tematiseres mere indgående (i modsætning til blot at være en ramme eller kulisse for aktivitet)
- det miljømæssige (og dermed det holdningsmæssige, evt. politiske). tillægges større betydning
- vejledning som primære pædagogiske metode

Friluftsliv organiseret fra den tredje sektor medfører en tendens til:

- større vægt på det basale friluftsliv
- større fokus på de sociale processer
- orientering imod de demokratiske processer
- vejledning som primære pædagogiske metode

Nedenstående figur illustrerer de tre teser, hvor det overordnede perspektiv er organiseringen, og hvor værdier og arbejdsformer indplaceres herefter.

Figur 14. Organisering i forhold til fokusering i friluftsliv

Det fremgår, at de moderne værdier i sammenhæng med det aktivitetsprægede friluftsliv med fokus på tekniske færdigheder og risikomomenter knyttes til markedet. Heroverfor står de traditionelle værdier med vægten lagt på det basale friluftsliv og sociale oplevelser og værdier, som knyttes til det civile samfund³⁹. I den offentlige sektor (stat) ses former for friluftsliv, hvor interessen for samt holdningen til natur og miljø indtager en central position.

Det fremgår endvidere, at der eksisterer en forskel i forhold til formidlingen og lærerrollen, hvor den markante forskel handler om den

³⁹ I den grafiske gengivelse (figur 14) er trekantmodellen vist med den tredje sektor og det civile samfund som det ene ben. Hermed menes den del af samfundsorganiseringen som retter sig mod det civile samfund (f.eks. idrætsorganisationerne og naturforeninger), men som stadig er formelle og organiserede (men ikke orienterede mod et marked eller statsligt finansieret)

autoritære instruktør (markedet) over for den mere demokratisk orienterede vejlederrolle (stat og den 3. sektor).

Konklusion

Ud fra materialet og analysen kan friluftsliv i Danmark ses som bestående af (mindst) 5 forskellige kategorier, som alle refererer (i større eller mindre grad) til begrebet om friluftsliv. Kategorierne ses som selvstændige retninger eller kulturer, som rummer en række indbyrdes ligheder og forskelle. De undersøgte cases viser dette mønster, men fremstår ikke som rene kategorier eller retninger.

Der kan endvidere spores en sammenhæng mellem de enkelte kategorier og organiseringen set i relation til samfundssektorerne.

En række centrale spørgsmål kan nu stilles:

- er der flere kategorier end de opstillede?
- kan friluftsliv i Danmark rummes indenfor disse kategorier?
- hvordan skal vi bruge denne kategorisering?
- hvordan vil udviklingen fortsætte?

I forhold til den kvalitative del af undersøgelsen bør det relativt lille materiale fremhæves som en central usikkerhedsfaktor. Der kan tænkes flere retninger, som adskiller sig fra de beskrevne på centrale punkter. Tilsvarende er det vanskeligt ud fra det analyserede materiale at sige noget om omfang og udbredelsen af de forskellige delkulturer.

Det er bl.a. vanskeligt at vurdere omfanget af de nyere trends, udfordringsaktiviteter og adventure race (Tordsson, 2003). Praksis i disse kategorier er ofte organiseret i tæt relation til markedet. Der er ingen central registrering af omfang (kurser, ture, arrangementer m.m.). Samtidigt er der tale om (specielt adventure race) relativt nye aktivitetsformer, som fylder meget i mediebilledet (populærmagasiner og særlige TV-kanaler). Sandsynligvis er det reelle omfang (dvs. antal deltagere, udøvere) mindre, end man umiddelbart skulle tro (ud fra medier m.m.)⁴⁰.

Hermed er der i princippet givet svar på de to første spørgsmål. Det vil sandsynligvis være muligt at definere flere retninger. Bl.a. kan spejderbevægelsen, ornitologer samt naturbørnehaverne nævnes som mulige repræsentanter for nye kategorier, der dels vil have relation til de beskrevne, men som muligvis ikke entydigt vil kunne indplaceres i disse.

---

⁴⁰ Det er, jvf. den kvantitative undersøgelse, vanskeligt at sige noget mere præcist om omfang og udbredelse. Det kan imidlertid konstateres, at stort set alle landets idrætshøjskoler tilbyder kurser og aktivitet, som (i udtryk, reklamer og ordvalg) refererer til disse kategorier. Det drejer sig om kurser i multisport, naturcross, adventure, mountainering m.m.

Motivationen for og intentionen med projektet⁴¹ er at opnå en større forståelse for friluftsliv i Danmark i et historisk og aktuelt perspektiv. Herudover anses det for væsentligt at inddrage en mere fremadrettet og perspektiverende refleksion over friluftsliv i Danmark. På baggrund af de kvantitative og kvalitative analyser er ambitionen at opstille mulige og kvalificerede scenarier for udviklingen af dansk friluftsliv i fremtiden.

Fremtidsscenerierne vil bl.a. forsøge at opstille mulige svar på følgende spørgsmål:

- vil der fortsat ske en vækst i aktiviteten i det organiserede, pædagogiske og kommercielle friluftsliv?
- vil der ske en stadig differentiering af friluftslivet med nye aktivitetsformer og nye (pædagogiske) mål og motiveringer?
- vil der ske en (stadig?) forskydning af fokus fra naturen og miljøet imod det personlige, oplevelsesmæssige? (den grønne bølger forsvinder?)
- ????

FREMTIDSPERSPEKTIVER

”Det er svært at spå – især om fremtiden”. Denne indlysende sandhed bør ligge som en underliggende tanke for dette afsnit og som en kommentar til fremtidsforskning generelt.

På baggrund af den kvantitative undersøgelse og det kvalitative casestudy opstilles 3 scenarier (Thastrup 1991, Gundelach,1992) for, hvordan friluftsliv i Danmark vil udvikle sig i fremtiden:

- det værst tænkelige
- det ideelle.
- det mest sandsynlige

I forhold til det sidste scenarium er tankerækken ganske logisk: det handler om at opstille den situation, som flest indikatorer tyder på, dvs. om muligt lave en logisk fremskrivning af den udvikling, der er konstateret gennem de sidste 30 år samt med perspektiv også for udviklingen af friluftsliv i et længere perspektiv.

I forhold til de to andre typer af scenarier rejser der sig et par problemer eller spørgsmål. Der vil her nødvendigvis være tale om en form for værdiladning (dvs. en normativ vurdering) – det bedste eller det værst tænkelige.

Spørgsmålet er, hvilket udgangspunkt der tages, samt i hvilket perspektiv og i forhold til hvad, et scenarium kan vurderes, som det ideelle eller det værst tænkelige?

---

⁴¹ jf. tidligere – bl.a. note 3.

- i forhold til naturen og miljøet
- i forhold til danskernes mulighed for friluftsliv
- i forhold til samfundsøkonomien
- i forhold til....?

Her tages primært to hensyn, som kan siges at tematisere følgende dimensioner:

- friluftslivet og mennesket
- naturen og miljøet.

Jeg finder det grundlæggende rimeligt at argumentere for, at flest mulige danskere skal have muligheder for at opleve og dyrke friluftsliv. Det handler om, hvorvidt mulighederne for friluftsliv er til stede, dvs. om vi har mulighed for at opleve natur, om tilgængeligheden (nærhed, økonomi m.m.), og endvidere handler det om tilstedeværelsen af det, vi kunne kalde motivation eller tilskyndelsen til at deltage i friluftsliv. Herunder er bl.a. organiseringen, og dermed de institutionelle rammer af central betydning.

Den anden dimension omhandler naturen som grundlaget for friluftsliv. Her finder vi det rimeligt, at friluftsliv rummer eller repræsenterer en vis grad af natur- og miljøhensyn. Natur- og miljøhensyn også i et bredere og større perspektiv er således det andet tema. Alternativt vil praksis i realiteten undergrave mulighederne for friluftsliv i fremtiden, og dermed vil det, set i et større perspektiv, virke ind på den første præmis.

Opstillingen af de 2 første scenarier vil (i modsætning til scenarie 3 – det mest sandsynlige) ikke basere sig udelukkende på indikatorer og udviklingstendenser, men vil kunne inddrage det, vi kan kalde brudsituationer (Gundelach, 1992). Hermed menes, at vi forudsætter, at fremtiden ikke former sig efter en lineær fremskrivning af udviklingen, men at der derimod kan, og sandsynligvis vil, indtræffe brud og nye retninger i udviklingen.

Det værste tænkelige scenarium

Her oplever vi, at den grønne bølge (Eichberg, 1986, 2002) vender, forstået på den måde, at interessen for naturen bliver mindre. Vi kan muligvis se denne udvikling som en konsekvens af den øgede sportificering af friluftsliv? Der vil her stadig være mange aktiviteter i naturen – men interessen for eller oplevelsen af natur er ikke længere central.

Tilsvarende eller som en forudsætning herfor bliver den almene miljøbevidsthed mindre. Nyere forskning påviser, eller mener at påvise, at miljøet i langt mindre grad er truet (Lomborg 2002). Dette medfører en mindre interesse for natur og miljø. Vi ser denne tendens både i de

politiske retninger og i den almindelige borgers livsstil, bl.a. transport og kommunikation, forbrug samt i fritidslivet.

Friluftslivet bliver i langt højere grad organiseret, primært på et kommercielt marked, hvor risikoaktiviteter og ekstreme oplevelser er gode salgsargumenter. Der vil her være tale om et friluftsliv med overvægt af dominans-stilen (Brugge 1999), hvor også motoriserede aktiviteter vil indgå. Hertil ses forskellige udgaver af vanvidsidræt (Jantzen, Møller 1994) og såvel fun- og thrill-sports som extreme- og soulsports. (Egner, Kleinhaus 2000). Karakteristisk for udviklingen er fokus på det ekstreme og det individuelle. Aktiviteterne vil blive løsrevet fra naturmiljøet og vil foregå både i kulturmiljøer (fabrikshaller m.m.) og i anlagte naturmiljøer (baner) m.m.

Udviklingen medfører, at det er nødvendigt med professionelle instruktører til at varetage formidlingen af oplevelserne i naturen, samt at der indføres krav om kompetence på alle områder af friluftslivet.

Der indføres store indskrænkninger i bevægelsesfriheden og adgangen til naturen. Dette sker både af hensyn til miljøet, men måske i højere grad af økonomiske årsager. Vi ser en langt større grad af brugerbetaling i naturparker og prissættelse af naturoplevelserne.

Som en følge af ovenstående vil der kunne ses en større udbredelse af anlagte baner i naturen, designet til konkurrence og/eller teambuilding. Vi vil tilsvarende se en stadigt større del af dansk friluftsliv praktiseret i fjerne og eksotiske dele af verden. Set ud fra en social synsvinkel vil friluftslivet repræsentere en social slagside, hvor oplevelser i natur er forbeholdt en mindre del af befolkningen.

Det ideelle scenarium

Vi ser her en fortsat stigende interesse for naturen, som kommer til udtryk på mangfoldige måder. Der vil være en fortsat differentiering og udvikling af friluftsliv sandsynligvis ud fra et grundmønster med de 5 påviste kategorier.

Inden for skole- og uddannelsesverdenen vil der ske en stigning i interessen for friluftsliv og naturoplevelser. Vi ser friluftsliv og det grønne islæt (Mygind 1999) som en større del i skolernes fagplaner. Der vil ske en kraftig vækst i antallet af udeskoler, skov- og naturbørnehaver m.m.

Inden for det frivillige idræts- og kulturliv samt ikke mindst inden for det uorganiserede friluftsliv ses den kraftigste udvikling. Vi ser stadigt flere muligheder for naturoplevelser, som dels er billige og dels involverer den enkelte som aktiv, ansvarlig deltager. Vi ser nye former for

organiseringer, hvor moderne kommunikationsmidler kan bruges som forum⁴².

Tilsvarende og måske i naturlig forlængelse heraf ses en meget kraftig stigning inden for det uorganiserede friluftsliv, hvor ture og aktivitet praktiseres blandt venner og familie spontant og uformelt. Vi kan muligvis se udviklingen som et resultat af, at institutionaliseringen af friluftsliv er slået igennem og har betydet, at flere nu føler sig kompetente og inspirerede til selv at være aktive i naturen på en sikker og hensynsfuld måde – både i forhold til sig selv og i forhold til det ydre miljø – naturen. Det uorganiserede friluftsliv kan dels være baseret på venner og familie, som vi forestiller os det traditionelle friluftsliv, men det kan også i højere grad være baseret på lokale netværk, dvs. interesser og fællesskaber i det lokale samfund.

Også inden for markedet er der sket en stor udvikling. Der er fortsat stor interesse for kurser og oplevelser i naturen med sigte på teambuilding og ekstreme oplevelser. Der sker imidlertid det, at markedet i langt højere grad er blevet (selv-?)reguleret, således at der nu eksisterer færre udbydere, men de er derimod mere kvalificerede til at forfølge de pædagogiske mål. Denne kvalitetssikring omhandler både de pædagogiske arbejdsmetoder, sikkerhed i forhold til risikoaktiviteter, samt kan ses i forhold til at indskrænke (og begrænse) belastningen på miljøet i Danmark samt i mere eksotiske naturområder i andre lande.

Som en følge af den stadigt stigende interesse for naturoplevelser og som en konsekvens af, at naturen i Danmark er sparsom, må der nødvendigvis stadig arbejdes med naturforvaltning. Der vil her blive taget udgangspunkt i de forskellige typer friluftsliv, som findes og deres behov og belastningsgrad i forhold til natur og miljø⁴³. Vi ser en fortsat udvikling af de bynære naturområder, ligesom transportforhold til naturområderne er forbedret. Der vil være flere områder udlagt til brugsnatur med mulighed for kraftigt slid og evt. med faste anlæg og handlebaner i naturen.

Udviklingen af muligheder for friluftsliv og naturoplevelser vil i højere grad basere sig på borgerindflydelse og lokalt demokrati. Dette medvirker til at stimulere motivationen til og interessen for natur og friluftsliv.

Det mest sandsynlige scenarium

---

⁴² Vi ser allerede denne form for organisering afprøvet i enkelte Friluftslaug under DGI. I fremtiden kunne man forestille sig endnu mere løst organiserede strukturer – alene med en relation og sammenhæng i kraft af nettet og så naturligvis i praksis i naturen.

⁴³ Et første skridt i denne retning kan ses i Friluftsrådets rapport: Rekreative aktiviteterets effekt på naturen. Tind, Agger 2003.

I forhold til at opstille det mest sandsynlige scenarium for fremtidens friluftsliv, vil der først blive fremhævet en række karakteristika for friluftslivets og samfundets udvikling, dernæst diskuteres og uddybes disse.

Fremtidens friluftsliv (og samfund i øvrigt) vil være kendetegnet ved:

- Øget andel af befolkningen bor i byerne og flere ældre borgere
- Inspiration fra etniske danskere
- Naturen og miljøets status?

- Større differentiering og mangfoldighed med stadig nye aktiviteter, nye målgrupper og nye måder at organisere praksis på.
- Fortsat mange aktører på området og fortsat konkurrence om kunder eller deltagere
- Øget professionalisme og krav om kompetence

- Friluftsliv i skole- og uddannelsesverdenen udvikles – større fokus på sundhed og læring
- Markedet for ture, kurser m.m. inden for f.eks. teambuilding og adventure vil vokse
- Adventure race og ”ekstreme” aktiviteter bliver mere almene fænomener

- Stadig diskussion og kamp om adgangen til naturen - større differentiering af adgangen til naturområderne med åbne landskaber (brugsnatur) og mere lukkede (nationalparker?)
- Flere forsøg med øget brugerindflydelse/demokrati i forhold til forvaltning af natur?
- stadig flere uorganiserede brugere i naturen. Dvs. en vækst i det uorganiserede, brede hverdagsfriluftsliv⁴⁴

Overordnet ser vi, at udviklingen med institutionalisering og organisering af friluftsliv fortsætter. Der vil ske en fortsat differentiering af aktiviteter og arbejdsformer. Skoler og uddannelsesverden vil (fortsat) spille en central rolle, og friluftsliv vil i højere grad blive set i sammenhæng med og motiveret ud fra argumenter om sundhed (motorik, livskvalitet m.m.) og læring.

Vi ser en stadig større differentiering/mangfoldighed med stadigt nye aktiviteter, nye målgrupper og nye måder at organisere praksis på.

Særligt friluftsliv i skole- og uddannelsesverdenen udvikles. Flere udeskoler i folkeskolen, mere friluftsliv i gymnasiets idrætsundervisning, flere skov- eller naturbørnehaver samt flere uddannelser på højere niveau

---

⁴⁴ Vi kan sandsynligvis allerede nu registrere denne udvikling (Søndergård 2003)

med specialisering og kvalificering til friluftsliv vil alt sammen være karakteristiske træk ved udviklingen.

De nyere aktiviteter i friluftslivet vil brede sig og blive mere almene fænomener, dvs. de tilsyneladende ekstreme aktiviteter vil findes i mere folkelige, almene og tilgængelige udgaver.

Det betyder, at en del af de nyere trends, som beskrevet (jvf. tidligere afsnit om forestillinger om fremtidens friluftsliv), vil blive mere almene og udbredte fænomener. Samtidigt vil der ske en udvikling, så deltagelse bliver mere tilgængelig for almindelige mennesker – vi kan sige, at de bliver formidlet også i mere folkelige udgaver⁴⁵. Der vil endvidere sandsynligvis ske en udvikling, hvor disse aktiviteter ikke i samme grad baserer sig på en dominansstil (Brugge 1999), men hvor miljøprofilen indtager en central rolle (Mortensen, 2003).

Samtidigt hermed vil der ske en professionalisering og dermed en kvalitetssikring af de koncepter, der tilbydes f.eks. på markedet.

Markedet for firmaer, som tilbyder ture, kurser m.m. inden for f.eks. teambuilding og adventure, vil vokse. Sandsynligvis vil markedet koncentreres på et færre antal aktører, som så til gengæld vil blive større og mere professionelle⁴⁶.

Inden for den frivillige idræt, samt inden for idrætshøjskoler m.m., vil interessen for friluftsliv fortsat stige, men vi vil se en stadig større del af aktiviteterne iscenesat med et idrætsligt sigte og i sportslige rammer. Adventure race og ekstremoplevelser vil blive mere almene fænomener og samtidigt gode salgsargumenter for at hverve medlemmer eller elever.

Kampen om adgangen til natur vil fortsætte, og her vil det aktuelle politiske landskab naturligtvis være afgørende, ligesom karakteren af de nye nationalparker vil have stor betydning.

Sandsynligvis vil der i fremtiden være nødvendigt i højere grad at differentiere brugen og adgangen til naturen i forhold til type friluftsliv og i forhold til en vurdering af den aktuelle friluftsliv-kulturs behov og konsekvenser for naturen (Tind, Agger 2003).

Som det fremgår, vil der fortsat være mange aktører på området, og der vil fortsat være konkurrence om kunder og deltagere. I forhold til naturforvaltningen vil dette naturligt medføre, at der indføres restriktioner for adgangen til naturen. Vi vil opleve, at særlige grupper af aktører i friluftslivet (kategorier) i højere grad skal betale for brug af naturområderne eller helt forbydes adgang til særlige naturområder.

---

⁴⁵ jvf. f.eks. idrætscross, - www.DGI.dk

⁴⁶ Denne forestilling begrundes bl.a. i udtalelser fra praksisfeltet, jvf. cases

Nyere studier og resultater (Søndergård Jensen, 2003) tyder på, at det uorganiserede friluftsliv har udviklet sig kraftigt (kraftigere end antaget). Denne udvikling vil vi sandsynligvis se fortsætte i fremtiden. En tolkning kan være at se udviklingen som en konsekvens eller et resultat af den kraftige vækst i det organiserede friluftsliv igennem de sidste 30 år.

Flere forhold peger i retning af, at vi i de næste årtier vil opleve en tilbagevenden til det mere værdiorienterede og en højere grad af fokusering på etik og ansvar. Dette kan ses i sammenhæng med, at vi sandsynligvis i endnu højere grad vil opleve en reaktion mod online-samfundet, hvor vi altid er på – teknologisk såvel som mentalt (Ejby, T, 2004). Begge disse forhold kan pege i retning af en tilbagevenden til de mere traditionelle værdier i det enkle og værdiorienterede (friluftsliv). Muligvis vil vi se det i en ny form – med en ny form for organisering og formidlet på en ny måde?

Konkrete forslag

Ud fra ovenstående forsøgsvis opstilling af de 3 scenarier vil et naturligt næste skridt være at forsøge at opstille forslag til tiltag, som kan sandsynliggøre, at udviklingen vil gå i retning af det ideelle scenarium - og ikke i retning af det værst tænkelige.

Forsøg med brugerdemokrati i forhold til naturforvaltningen. Her kan arbejdet med nationalparkerne ses som mulige velegnede forsøg.

Det er fristende her at forestille sig og foreslå nationalparkerne forvaltet på flg. vis:

- forskellige – forstået på den måde, at de i en vis udstrækning er styret (dvs. forvaltet) ud fra lokale behov og naturligvis ud fra naturområdets særlige karakteristika og muligheder (set i forhold til friluftsliv og set i forhold til sårbarhed, truede arter m.m.).
- områder, som er specielle i kraft af de gode muligheder for friluftsliv, som de kan tilbyde. Her tænkes bl.a. på information, vejledning, adgangsforhold, faciliteter m.m.
- fremtidsorienterede forstået på den måde, at der bliver arbejdet med at forvalte i forhold til de behov for friluftsliv, der findes i befolkningen, men at der også eksperimenteres med nye former for friluftsliv og nye muligheder. En mulighed kunne være af indføre ”allemandsret” i dele af områderne.
- ’forskningsrettet’ forstået på den måde, at der knyttes forskning og udvikling til forvaltning af arealerne

Det er afgørende, at forvaltningen ikke alene kommer til at handle om disse store projekter. Det nære demokrati hører i særdeleshed hjemme i

den nære natur og i de mindre lokalområder. Internationale studier viser, at nærhed og tilgængelighed er afgørende for udviklingen af friluftsliv (Mcintyre 1999).

Naturskoler og udeskoler (jf. www.udeskoler.dk) er centrale steder for udvikling. Det drejer sig her om at styrke forståelsen for vigtigheden af, at børn får oplevelser i naturen. Specielt er det afgørende, at den pædagogiske og videnskabelige dokumentation heraf styrkes og udvikles.

En forenkling af regelsættet for adgangen til naturen har afgørende betydning. Det kan formodes, at ukendskab til og dermed ofte fejltolkning af regler for adgangen til naturen har betydning (i negativ retning) for motivation til og dermed omfang af (specielt) det uorganiserede friluftsliv.

I pædagogisk sammenhæng vil det være afgørende, at bliver eksperimenteret med nye (og gamle) former for friluftsliv. Et øget fokus på de mere bløde og kreative værdier vil kunne give inspiration til nye oplevelser i friluftsliv (Andkjær, 2002). Det vil være centralt, at der arbejdes på at fastholde fokus på at inspirere og kvalificere deltagerne til selv at kunne leve og opleve i naturen. Dette kan ses som en kontrast til teknikfikseringen, kompetencen og de hurtige og ekstreme oplevelser i naturen.

I forhold til at udvikle og differentiere de enkelte retninger af friluftsliv vil det muligvis være hensigtsmæssigt og nødvendigt at overveje organiseringen i friluftsliv. For at formulere og formidle de særlige behov og interesser den enkelte kategori af friluftsliv har, kan det være nødvendigt med et samlende organ, som arbejder politisk og pædagogisk og mere specifikt⁴⁷. Specielt kategorierne 2 og 4, det enkle friluftsliv og udfordringsaktiviteter, vil måske mangle et talerør og et samlende organ⁴⁸. Adventure race vil sandsynligvis i højere grad blive organiseret i de eksisterende idrætsorganisationer, ligesom naturvejledningen og de enkelte friluftaktiviteter har sine interesseorganisationer.

Afrunding

Friluftsliv i Danmark har udviklet sig kraftigt igennem de sidste 30-40 år. Vi ser en meget stor interesse for natur og friluftsliv (Agger 2003) og et mangfoldigt og differentieret forhold til naturen, som (bl.a.) reflekteres i praksis i naturen – i friluftslivet.

---

⁴⁷ Hermed menes mere specifikt end Friluftsrådet har mu lighed for at gøre – set i forhold til det særlige interesseområde inden for friluftsliv, som kategorien repræsenterer.

⁴⁸ Dansk Forum for natur og friluftsliv arbejder til dels i denne retning.

Et antal kategorier eller retninger i dansk friluftsliv er påvist. Hensigten er ikke at lægge et bestemt statisk syn ned over praksis, men derimod at vise en mangfoldighed, som det er nødvendigt at forholde sig til som aktivt friluftsmenneske, som pædagogisk institution med interesse for fagområdet og ikke mindst som forvalter af den danske natur.

Udfordringen for fremtiden handler om at skabe forhold for en fortsat udvikling af friluftslivet, uden at det sker på bekostning af enkelte kategorier eller på bekostning af grundlaget for friluftsliv - naturen.

Vi kan se udfordringen på 3 områder:

En stimulering og udvikling af det uorganiserede friluftsliv (hverdagsfriluftslivet).

Målet er i endnu højere grad at gøre friluftsliv og aktiviteter til en del af hverdagen, dvs. en uformel og spontan eller traditionsbestemt aktivitet både i det nære miljø i hverdagen og i det fjernere i forbindelse med ferier m.m. Hovedsigtet er at give børn og unge et forhold til natur og en mulighed for (kropslig, psykisk, social m.m.) udvikling i naturmiljøet.

Forvaltning af Danmarks natur i forhold til behov og konsekvenser fra de mange forskellige typer friluftsliv. Det handler om forvaltning af Danmarks natur, så behov og ønsker fra de mange forskellige typer brugere tilgodeses. Her vil det sandsynligvis i højere grad være nødvendigt at vurdere behov i forhold til konsekvenser og dermed belastning af naturmiljøet.

En fortsat kvalificering og udvikling af den pædagogiske diskussion om friluftsliv. Det er nødvendigt at diskutere udviklingen og nye trends i friluftslivet i forhold til pædagogiske værdier og kvaliteter. Hertil kommer, at der må eksperimenteres med nye og gamle former for friluftsliv, samt efterfølgende reflekteres og evalueres.

Afslutningsvis kan det konstateres, at der er et stort behov for bedre forskningsmæssig dokumentation af friluftslivets forskellige udtryk, mangfoldige meninger og betydninger samt effekter på mennesker og natur.

Det er nødvendigt med en større forskningsmæssig indsats for at påvise fysiske, psykiske såvel som sociale effekter af aktiviteter i naturen. Vi ved – stadig – meget lidt om, hvorfor så mange mennesker interesserer sig for og opholder sig i naturen. Vi ved, på tilsvarende vis, meget lidt om konsekvenserne, hvis udviklingen skulle vende (Kaltenborn 1993).

Set i det perspektiv er dansk friluftsliv stadig i udvikling – pædagogisk og ikke mindst forskningsmæssigt.

REFERENCER:

Agger, P. (red.): *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. København: Gads Forlag 2003.

Andkjær, S.: *Dansk friluftsliv*. Focus Idræt. DUO 1995

Andkjær S.: *Perspektiver for fremtidens friluftsliv*. Focus Idræt nr. 1, febr. 2001; (27–32)

Andkjær S. *Dansk friluftsliv i det nye årtusinde*. *Dansk Friluftsliv*, nr. 44 2001; (11-16)

Andkjær, S: *Kreative udfordringer i friluftsliv*. Focus Idræt nr. 5. 2002.

Andkjær, S: *Forestillinger om friluftslivet og fremtiden*. *Dansk friluftsliv* nr. 52, S. 4 – 9.

Andkjær, S.: *Deltagelse, organisering og udvikling i dansk friluftsliv*. *Dansk Friluftsliv* nr. 52 2003. s. 9 – 13

Andkjær, S: *Dansk friluftsliv i det 21. århundrede – pædagogik og perspektiver*. In: FRIFO, Friluftslivets Fellesorganisation: *Forskning i friluft*, konferencerapport, 2003.

Andkjær, S.: *Dansk friluftsliv i udvikling - pædagogiske refleksioner og perspektiver på udviklingen i dansk friluftsliv*. In Luders (red.): *Idrætspædagogisk Årbog*. Inst. for Idræt & Biomekanik SDU 2003.

Andkjær, S.: *Dansk Friluftsliv i udvikling – pædagogiske refleksioner og perspektiver på udviklingen i dansk friluftsliv*. In: Luders m.fl.: *Idrætspædagogisk Årbog 2003*. Klim 2003.

Andkjær S.: *Friluftsliv i det 21. århundrede – Kultursociologiske, friluftspolitiske og pædagogiske perspektiver for friluftsliv i Danmark og Norden*. Rapport fra SDU-seminar om fremtidens friluftsliv, SDU 2004.

Brugge, B et al: *Friluftslivets Pedagogik*. Centraltrykkeriet 1999.

Beck, U.: *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*. Kbh. 1997

Berg-Sørensen, Terkel: *Friluftsliv og naturoplevelser. Artikler om dansk friluftsliv*. Dansk forum for natur- og Friluftsliv, 1997

- Bischoff, A. Odden, A.: *Friluftsliv et mangfoldigt begreb*. Bidrag til Stortingsmelding, Oslo 2000
- Bischoff, A. Odden, A.: *Nye trender i norsk friluftsliv*. In: *Forskning i friluft*. FRIFO Konferencerapport 2002
- Bischoff, Annette: *Mellom undervisning og vejledning*. In.: *friluftsliv – i spennet mellom undervisning og vejledning*. Konferencerapport, Bø 1999
- Bjørgen, I.: *Ansvar for egen læring*. Tapir 1991.
- Borghall, J.: *Pædagogik for forrykte*. Roskilde 1990
- Breivik, G.: *Debatten om friluftslivets grunnlag*. In.: *Tidsskrift for idræt* 3.91. s. 75 – 77.
- Dahle, B.: *Friluftsliv – i et nytt århundre*. Seminarrapport, Norges idretts-høgskole 2000
- Damberg, E.: *Pædagogik og perspektiv*. København: Gyldendal uddannelse 1994
- Dietrich, K.: *Socialisation and social change – in movement culture*. København: Institut for Idræt, Københavns Universitet 2002
- Edinger, A.: *Friluftsliv, friluftaktiviteter og friluftssport*. In.: *Friluftsliv og naturoplevelser*. Dansk Forum for Natur- og friluftsliv, 1997. s. 12 - 15
- Eichberg, H.: *Krop, natur, bevægelse – Friluftsliv i Danmark*. In. Agger, P. *Naturen, demokratiet og politikken*. København: Gad 2002
- Eichberg, H. m.fl.: *De grønne bølger – Træk af natur- og friluftslivets historie*. Slagelse: Bavnebanke 1986
- Eichberg, H.: *Det løbende samfund*. Slagelse: Bavnebanke 1988
- Ejby, T.: *Sæt mig af*. In.: *Weekendavisen* 9. jan. 2004.
- Ewert, A.: *Outdoor adventure pursuit*. Ohio: Publishing Horizons Inc. 1989

- Escher, Anton et al: *Trend- und natursportarten in den wissenschaften. Symposium am Geograf. Inst. Johannes Gutenberg-Universität Mainz 2000.* Czwalina Verlag Hamburg. s. 55 - 68
- Faarlund, N.: *Om friluftsliv kontra sport og idrett.* In: *Friluftsliv fra Fridjof Nansen til våre dager.* Breivikk 1978
- Fink, Hans: *Eftertankens naturbegreb.* In. Kristensen, Th.M. m.fl: *Mennesket og naturen.* Odense Universitetsforlag 1995
- Flyvbjerg, B.: *Making social science matter.* Cambridge: Cambridge University Press 2001
- Flyvbjerg, B.: *Rationalitet og magt,* Odense 1991
- Friluftsrådet: *Friluftsliv for alle - Friluftspolitisk handlingsprogram.* København: Friluftsrådet 1997.
- Giddens, A.: *Modernitetens konsekvenser.* Kbh. 1997
- Gundelach, Peter: *Den bløde tunnel – og andre veje.* København: Akademisk Forlag 1992
- Ibsen, B.: *Kan vi organisere os i bedre form?* Focus Idræt 5/6. DUO 2000. s. 192 – 196.
- Jantzen, Christian og Møller, Verner: *Marginaloplevelser og tærskelværdier. Til installering af begrebet vanvidsidræt.* In *Hooked: Om vanvid og æstetik i sport og kropskultur.* Viborg: Odense Universitetsforlag 1994
- Jørgensen, M. W.: *Diskursanalyse som teori og metode.* Roskilde 1999
- Kaltenborn, B.: *Forskning på friluftsliv – bakgrunn og utvikling.* In: *Vårt Friluftsliv.* Temahefte 3 NINA, 1993
- Kofoed, L.: *Undersøgelse af friluftslivets udvikling i Danmark 1970 – 2000.* Upubliceret delundersøgelse, Syddansk Universitet 2001.
- Lomborg, B.: *Verdens sande tilstand.* Espergærde: Nørhaven 2002
- Luders, K.: *Idrætspædagogisk Årbog 2003.* Århus 2003.

- Maaløe, Erik: *Casestudier – af og om mennesker i organisationer*. København 1996
- McIntyre, N.: Internationella tendenser. In: Sandell, K.: *Friluftshistoria*. Orebro 1999
- Mortensen, Casper m. fl.: *Adventureracing og friluftsliv – er der en forskel*. Inst. for Idræt & Biomekanik SDU. 2003
- Mygind, Erik: *Friluftsliv – det grønne islæt i uddannelser*. I: *Focus-idræt 3*, 1999. s. 93 – 97.
- Olwig, Kenneth R.: *Er friluftsliv meningsløst – Giver det mening at skelne det fra sport?* I: *Ud i det fri – sport, turisme og friluftsliv*. Idrætshistorisk årbog 1995. Odense Universitetsforlag 1995. s. 21 - 28
- Pestoff, Victor A.: *Den tredje sektor og civilsamfundet – nogle begrebsmæssige overvejelser*. In.: Rasmussen: *Den tredje sektor*. Socialforskningsinstituttet 1996.
- Pedersen, Kirsti: *"Det har bare været naturligt" Friluftsliv, kønn og kulturelle brytninger*. Afhandling til dr. scient graden. Institut for samfunnsfag, Norges Idrettshøgskole 1999
- Rupe, Tina: *Trends im abentuersport..* Hamburg: LIT verlag 2000
- Rønholt, H. og Peitersen, B.: *Idrætsundervisning - en grundbog i idrætsdidaktik*. Beder: Forlaget Hovedland 2000
- Skogen, K.: *Ungdom og natur*. In: *Tidsskrift for samfundsforskning*. 1995, Oslo 1995
- Søndergård Jensen, Frank: *Friluftsliv i skovene*. Forskningscentraet for Skov & Landskab. Hørsholm 1997
- Søndergård Jensen, Frank: *Friluftsliv i det åbne land*. Forskningscentraet for Skov & Landskab. Hørsholm 1998
- Søndergård Jensen, Frank: *Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder*. Forskningscentraet for Skov & Landskab. Hørsholm 2003.
- Thastrup, T.E.; *Fremtidsforskning*. København: Systime 1991

Tordsson, Bjørn: *Perspektiv på friluftslivets pedagogik*. Hovedfagsopgave, Norges Idrettshøgskole 1993

Tordsson, B.: *Å skue bakover og å spejde forover*. Focus Idræt 4. 1999. s. 133 – 139.

Tordsson, B.: *Å svare på naturens åbne tiltale*. Dr.scient afhandling Oslo 2003.

Troelsen, Jens: *Friluftsliv – en senmoderne humanisme*. Speciale Inst. for Idræt & Biomekanik, Syddansk Universitet 1999

Troelsen, J.: *Friluftsliv - en senmoderne humanisme*. I: Jørn Hansen (red.) *Folkets lykke eller sundhed? - en antologi om humanistisk sundheds- og idrætsforskning*. Odense Universitetsforlag 2001